

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบทบาทของหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนในการแก้ปัญหาความค้ำโอกาสทางการศึกษาของเด็กในกรุงเทพมหานคร เรื่องนี้จำกัดกลุ่มเด็กที่ค้ำโอกาสทางการศึกษาที่จะศึกษา 3 กลุ่ม คือ เด็กในชุมชนแออัด เด็กลูกคนงานกรรมกรก่อสร้าง และเด็กเร่ร่อนจรจัด ในบทนี้จะได้นำเสนอแนวความคิดทางด้านความค้ำโอกาสทางการศึกษา เศรษฐกิจและสังคม สภาพและปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็ก 3 กลุ่ม บทบาท ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของหน่วยงาน และการเสนอแนวทางการแก้ปัญหาความค้ำโอกาสทางการศึกษา ของรัฐและเอกชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขความค้ำโอกาสทางการศึกษา ซึ่งได้มีผู้สนใจทำการศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน โดยเฉพาะปัญหาค้นเด็กและเยาวชนได้มีกลุ่มบุคคลหลายกลุ่ม หน่วยงานรัฐบาล และเอกชนหลายฝ่ายได้ให้ความสนใจและมีบทบาทในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาค้นตลอดจนให้การสงเคราะห์ เด็กค้ำโอกาสทางการศึกษาซึ่งประสบปัญหาค้นความค้ำคือคร้อนต่างๆถึงแม้ว่าความช่วยเหลือต่าง ๆ นี้จะไม่ครอบคลุมเด็กที่มีปัญหาในเรื่องความค้ำโอกาสได้ทั้งหมดก็ตาม แต่กลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในปัจจุบันก็ได้พยายามแบ่งเบาวิกฤติการณ์ในเรื่อง ความค้ำโอกาสทางการศึกษาที่เกิดขึ้นกับเด็กกลุ่มค้ำโอกาสต่าง ๆ ลงบ้าง เพื่อที่เด็กและเยาวชน ที่ได้รับการสงเคราะห์ช่วยเหลือเหล่านี้จะได้เจริญเติบโต เพื่อเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ ของประเทศชาติต่อไป

การนำเสนอเอกสารและงานวิจัยในบทนี้ ผู้วิจัยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ความค้ำโอกาสทางการศึกษาและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 2 สภาพและปัญหาของเด็กค้ำโอกาสทางการศึกษา ของเด็กในกรุงเทพมหานคร

3 กลุ่ม คือ

2.1 เด็กในชุมชนแออัด

2.2 เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง

2.3 เด็กเร่ร่อนจรจัด

ตอนที่ 3 องค์การภาครัฐและเอกชนซึ่งดำเนินการด้านเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา

ตอนที่ 1 แนวความคิดเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในสิทธิเป็นสิ่งที่คนในทุกยุคทุกสมัย เรียกร้องกันอยู่เสมอ เสียงเรียกร้องเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าในสังคมของเรามีความไม่เท่าเทียมกัน หรือไม่เสมอภาคกันในหลายสิ่งหลายอย่าง ในเรื่องของการศึกษาก็มีคนกล่าวกันทั่วไปว่าความไม่เสมอภาคของโอกาสทางการศึกษายังมีอยู่มาก ทั้งที่รัฐพยายามขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวางในทุกระดับและสนับสนุนให้มีความเสมอภาคทางการศึกษา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพมากในการแก้ปัญหาความเสมอภาคทางการศึกษา อุปสรรคที่สำคัญก็คือความยากจนทางเศรษฐกิจของประเทศและความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ทั่วไป ความไม่เท่าเทียมกันในทุกเรื่องเป็นปัญหามากกว่า ในประเทศที่พัฒนาแล้ว โครงสร้างชนชั้นประกอบด้วยชนชั้นล่างเป็นชนชั้นที่ใหญ่ที่สุด ชนชั้นกลางและสูงมีเพียงเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่ของชนชั้นล่างจะเป็นชาวนาชาวไร่กระจายอยู่ในชนบท แม้แต่ในเมืองประชากรจำนวนไม่น้อยก็จัดได้ว่าเป็นชนชั้นล่างอาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมหรือชุมชนแออัดที่กระจายอยู่ทั่วไป การเคลื่อนที่จากสังคมจากล่างไปสูงทำได้ยาก เพราะเศรษฐกิจขยายตัวไม่เร็วเพียงพอ และการผูกขาดโอกาสต่าง ๆ โดยกลุ่มคนที่มีฐานะคืออยู่แล้วในสังคม ด้วยเหตุนี้โอกาสทางการศึกษาของเยาวชนจากกลุ่มสังคมต่าง ๆ ระหว่างเยาวชนที่พ่อแม่ทำงานใช้สมองและที่พ่อแม่ทำงานใช้แรงงาน ความยากจนของประเทศทำให้บริการทางการศึกษามีจำกัดทั้งในปริมาณและคุณภาพ และความไม่เป็นธรรมในสังคมทำให้กลุ่มคนที่มีฐานะได้เปรียบอยู่แล้วได้เปรียบมากขึ้นอีกในโอกาสทางการศึกษา¹

สืบเนื่องดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นในเรื่องของความเสมอภาคทางการศึกษา จะเห็นได้ว่านับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก็ยังมีกลุ่มเด็กกลุ่มใหญ่ในประเทศไทยที่ประสบอยู่กับภาวะอันทุกข์ยาก เจ็บปวด

¹ นันทา วิศิษฐ์โสภาน, "ความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษากับสังคมไทย," วารสารธรรมศาสตร์ 14 (มีนาคม 2528) : 17.

คือการตกอยู่ในสภาวะความค้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งตรงข้ามกับคำว่าความเสมอภาคทางการศึกษา เด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบันซึ่งมีอายุตั้งแต่ 1 - 24 ปี มีจำนวนประมาณ 27 ล้านคนหรือร้อยละ 62.8 ของประชากรทั้งประเทศ ในจำนวนนี้เป็นเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปีประมาณ 10 ล้านคน เป็นเด็กที่อยู่ในวัยก่อนเข้าเรียน ส่วนที่เหลืออีก 17 ล้านคน เป็นผู้ที่อยู่ในวัยต้องศึกษาเล่าเรียน อย่างไรก็ตามผู้ที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนนั้นมีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้รับการศึกษา ก็กลายเป็นเด็กที่อยู่ในสภาวะที่เรียกว่าค้อยการศึกษา

เมื่อเกิดสภาวะที่ค้อยโอกาสทางการศึกษาของเด็กในสังคมไทยเรานี้ ก็จะทำให้เด็กค้อยโอกาสทางการศึกษานั้นกลายเป็นเด็กนอกระบบโรงเรียนไป ซึ่ง พรพิมล วรคิลก ได้ประมาณการไว้ว่า จากเด็กที่อยู่ในวัยเรียนทั้งสิ้น 17 ล้านคนนั้นมีโอกาสได้เรียนเพียง 8 ล้านคนเท่านั้นที่เหลืออีก 9 ล้านคน มีโอกาสเรียนนอกระบบประมาณ 2 แสนคนเศษ นอกจากนั้นจำเป็นต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานแสวงหางานทำเพื่อประกอบอาชีพตั้งแต่เยาว์วัย¹ ซึ่งสภาวะที่ค้อยโอกาสทางการศึกษาของเด็กเหล่านี้ก็มีสาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถที่จะเข้ามารับการศึกษาในระบบเหมือนเด็กทั่วไปได้และการที่เด็กและเยาวชนที่ควรได้รับการศึกษาเมื่อถึงวัยอันสมควรแต่ไม่ได้รับการศึกษานั้น นับว่าเป็นปัญหาที่จัดว่าเป็นปัญหาของสังคม ปัญหาประชากร และจะกลายเป็นปัญหาของประเทศต่อไปในอนาคต ซึ่งปัญหาของเด็กที่ทำให้เด็กกลายเป็นปัญหาของสังคมนั้นอาจแยกแยะสาเหตุได้หลายประการ ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ กันธเสวี² ได้กล่าวไว้ว่า

1. เด็กที่ถูกทอดทิ้งเพราะพ่อแม่ตายหรือไม่อาจเลี้ยงดูได้ เนื่องจากยากจน หรือปัญหาทางอารมณ์ ความคิของพ่อแม่

¹พรพิมล วรคิลก, "ปัญหาเด็กและเยาวชน," วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 9 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2522):31.

²ศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ กันธเสวี, "ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้งในสังคมไทย," วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 9 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2522):21 - 27.

2. เด็กที่อยู่กับพ่อแม่มีครอบครัวแต่ยากจน ชาติปัจจัย 4 ทำให้ร่างกายขาดสุขภาพอนามัย เป็นโรคขาดอาหารหรือเจ็บไข้ได้ป่วย ร่างกายอ่อนแอหรือสมองเสื่อม

3. เด็กที่มีพ่อแม่มีครอบครัวอยู่ แต่ไม่ได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ด้วยความรักความอบอุ่น เพราะผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการดูแลลูกด้วยความรัก และความใกล้ชิดทั้งกายและใจ แต่กลับเห็นว่างานอาชีพหรืองานสังคม ความมีหน้ามีตา การมีอำนาจวาสนาของตัวเองเป็นสิ่งสำคัญกว่า

4. เด็กที่มีพ่อแม่และครอบครัวปกติ แต่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ย่ำแย่ให้ประพาศผิดคิดมีขอบ ไม่ได้รับการอบรมทางจิตใจและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม เด็กจะเติบโตเป็นวัยรุ่นหนุ่มสาวและผู้ใหญ่ที่ขาดความสำนึกทางศีลธรรม จริยธรรม และความสำนึกรับผิดชอบทางสังคม อันเป็นศักยภาพทางอาชญากรรมทางสังคม ซึ่งจะบั่นทอนความมั่นคงและปลอดภัยของประเทศชาติ

5. เด็กพิการทั้งที่พิการมาแต่กำเนิดและที่เกิดขึ้นในระยะหลัง เด็กเหล่านี้ถ้าครอบครัวมีฐานะดี ก็ไม่เป็นปัญหา มาก แต่ถ้าเป็นครอบครัวที่มีฐานะไม่ค่อยดี เด็กจะไม่ได้มีการดูแลและรักษาอย่างเหมาะสมถูกต้อง จะกลายเป็นภาระต่อครอบครัวและปัญหาอื่น ๆ ก็จะตามมา

จะเห็นได้ว่าปัญหาซึ่งเป็นปัญหาของสังคมไทย เรานั้นมีพื้นฐานหรือสาเหตุของปัญหาที่มีความหลากหลาย และผลสุดท้ายของปัญหาก็คือสาเหตุดังที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเป็นตัวทำให้เกิดความด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งสภาวะความด้อยโอกาสทางการศึกษานั้นก็จะเป็นสาเหตุสำคัญที่จะสร้างปัญหาให้แก่สังคมและรัฐต่อไปดังที่กล่าวมาแล้ว

สภาวะหรือสภาพความด้อยโอกาสทางการศึกษานั้น เมื่อตกอยู่กับเด็กคนใดแล้วก็เหมือนกับว่าเด็กคนนั้นจะกลายเป็นสิ่งที่ถูกลืมไปจากสังคมไทยทันทีไม่ว่าจะเป็นจากสาเหตุใดดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นก็ตาม ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าสังคมไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะลืมหรือทิ้งขว้างเด็กที่มีภูมิหลังอันเจ็บปวด ทุกข์ยากอยู่แล้ว และยิ่งจะมากตกอยู่ในสภาวะที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาซ้ำเติมเข้าอีก ซึ่งถ้าจะกล่าวกันง่าย ๆ ก็คือเด็กเหล่านี้เลือกเกิดไม่ได้นั่นเอง และก็คิดว่าสังคมของเราที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ก็ยังพอที่จะหยิบยื่นความเป็นธรรมหรือความช่วยเหลือเด็กที่อยู่ในสภาวะเช่นนี้ได้ ซึ่งก็ได้มีผู้พยายามศึกษาและลงสัมผัสคลุกคลีกับเด็ก ๆ จำนวนมากมายเหล่านี้ที่ด้อยโอกาสอยู่ในสังคมเหล่านี้ กระทั่งได้จำแนก

ประเภทของเด็กเหล่านี้ออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังเช่นที่ครูหุຍ¹ ได้จำแนกเด็กเหล่านี้โดยอาศัย "พื้นที่ที่อาศัยอยู่" และ "ชีวิตความเป็นอยู่" เป็นเกณฑ์ในการจำแนก เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา และหาแนวทางในการพัฒนาช่วยเหลือต่อไปดังนี้

การจำแนกโดยอาศัย "พื้นที่ที่อาศัยอยู่" ได้แก่เด็กประเภท เด็กสลัม เด็กกองขยะ เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง เด็กลูกชาวเรือ เด็กชาวเล เด็กภูเขา เด็กชายแดน ฯลฯ

การจำแนกโดยอาศัย "ชีวิตความเป็นอยู่" ได้แก่เด็กเร่ร่อน เด็กขอทาน เด็กติดยา เด็กขี้ขี้ เด็กเชค เด็กพิการ เด็กปัญญาอ่อน เด็กถูกใช้แรงงาน ฯลฯ

สภาวะเด็กที่ด้อยโอกาสในสังคมไทยหลายประเภทดังกล่าวแม้จะแตกต่างกัน ในส่วนของ การเรียก แต่ก็ยังมีสภาพปัญหาที่ประสบอยู่ไม่แตกต่างกันนัก โดยเฉพาะในส่วนของ "ภาวะการขาดสารอาหาร" "การขาดโอกาสทางการศึกษา" "การขาดการเอาใจใส่ดูแลด้านสุขภาพอนามัย" "อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ผิดสุขลักษณะและมีอันตราย" "ขาดความรักความอบอุ่น" "ต้องทำงานแต่ยังเด็กเพื่อหาเงินช่วยเหลือครอบครัว"

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่าปัญหาสังคมในเรื่องของการศึกษานั้น จัดเป็นปัญหาสำคัญระดับชาติ เพราะถ้าเด็กและเยาวชนไม่ได้รับการศึกษาเมื่อถึงวัยอันสมควรแล้ว ก็จะกลายเป็นเยาวชนนอก ระบบหรือเป็นปัญหาสังคมของชาติต่อไป และเด็กและเยาวชนก็ควรจะได้รับสิ่งสำคัญเมื่อถึงวัยอันสมควรคือ "การศึกษา" ดังที่ ปิยะลักษณ์ สิมะแสงยาภรณ์² ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษานำไปสู่ความเจริญทางสติปัญญา ทักษะ จริยธรรมและคุณธรรมอันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลิตคนที่มีคุณภาพใน สังคมบ้านเมือง ซึ่งเป็นแนวคิดที่ผู้ศึกษาเห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่านี้ เพราะปัจจุบันประเทศไทยกำลังจะก้าวเข้าไปสู่คำว่า นิกส์ (NICS) หรือประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าก่อนที่จะก้าวเข้า

¹ครูหุຍ มุลนิธิเด็ก, "บ้านอุปถัมภ์เด็ก: มิติหนึ่งของการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาเด็ก," สานสัมพันธ์ 3 (มกราคม - มีนาคม 2531):36.

²ปิยะลักษณ์ สิมะแสงยาภรณ์, "สิทธิทางการศึกษา," สานสัมพันธ์ 1 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2529):15.

ไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ประเทศไทยก็ควรจะมีทรัพยากรที่พร้อมทุกอย่างที่จะเป็นตัวเสริมให้ประเทศไทยเข้าไปสู่ระบบใหม่ได้ โดยเฉพาะทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญ ที่จะเป็นตัวชี้ให้เห็นว่าประเทศจะมีความพร้อมแค่ไหนที่จะก้าวไปสู่คำว่า ประเทศอุตสาหกรรมใหม่

ตอนที่ 2 สภาพและปัญหาของเด็กค้อยโอกาสทางการศึกษาของเด็กในกรุงเทพมหานคร

ในพื้นที่ศึกษาสนใจที่จะศึกษาสภาพและปัญหาของเด็กค้อยโอกาสทางการศึกษา จำนวน 3 กลุ่ม ในเขตกรุงเทพมหานคร คือ เด็กในชุมชนแออัด เด็กลูกคนงานกรรมกรก่อสร้าง และเด็กเร่ร่อนจรจัด และจะได้เสนอเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับเด็กแต่ละกลุ่มดังนี้

เด็กในชุมชนแออัด

ปัญหาสำคัญที่มักจะมีเกิดขึ้นกับเมืองหลวงของประเทศซึ่งนับได้ว่าเป็นเมืองที่เจริญที่สุดของประเทศก็คือ ปัญหาชุมชนแออัด แม้แต่ประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านอุตสาหกรรม และเทคโนโลยีที่ทันสมัย ก็ยังมีปัญหาในเรื่องของชุมชนแออัด ซึ่งสาเหตุที่สำคัญที่ก่อให้เกิดชุมชนแออัดคือการย้ายถิ่นของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมืองที่เป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ประกอบกับความยากไร้ของประชากรในชนบท ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองหลวงเป็นจำนวนมาก เพื่อโอกาสในชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีกว่าประเทศไทยก็เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ เพราะต้องประสบปัญหาชุมชนแออัด ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ¹ ได้ระบุไว้ว่า ประเทศไทยเริ่มเกิดชุมชนแออัด ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของกรุงเทพมหานคร ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา การคมนาคม ฯลฯ จึงทำให้คนไทยในชนบทต่างพากันย้ายถิ่นเข้ามาสู่ศูนย์กลางแห่งความเจริญเพราะมีสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นขึ้น ซึ่งในเรื่องนี้ วัชรไชย ตันติสุข² ได้กล่าวว่า

¹สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2520 หน้า 22.

²วัชรไชย ตันติสุข, "สภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม," รายงานสัมมนาผู้แทนหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในแหล่งเสื่อมโทรม 28-30 มกราคม 2523 (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, 2523).

มีปัจจัยดึงดูด (Pull Factor) ให้คนจากทุกภาคของประเทศอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยใน กรุงเทพมหานคร คือความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและเป็นศูนย์กลางความเจริญทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข สาธารณูปโภค การคมนาคม และปัจจัย ผลัก (Push Factor) ที่ทำให้คนย้ายถิ่นเข้ามาในกรุงเทพมหานครที่สำคัญมี 3 ประการ คือ ภัยธรรมชาติ ความยากจน และการไม่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมาย

การย้ายถิ่นเข้ามาของชาวชนบทนั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีการศึกษาต่ำ เป็นพวกแรงงาน ไร้ฝีมือ มีรายได้ต่ำจึงไม่สามารถที่จะหาที่พักอาศัยที่ได้มาตรฐานอยู่ได้ จึงมักนิยมปลูกสร้างที่พักอาศัยในบริเวณที่เจ้าของที่ดินไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรืออาจเช่าที่พักอาศัยราคาถูก ในบริเวณชุมชนแออัด เมื่อจำนวนคนเพิ่มมากขึ้นก็กลายเป็นชุมชนแออัดขึ้นมา ซึ่งลักษณะของชุมชนแออัดตามคำจำกัดความของกระทรวงมหาดไทยหมายถึง "สภาพเคหะสถานหรือบริเวณที่พักอาศัยที่ประกอบด้วยอาคารเก่าแก่ชำรุดทรุดโทรม มีบริเวณที่สกปรกรกรุงรัง ประชาชนอยู่กันอย่างแออัดผิดสุขลักษณะ ต่ำกว่ามาตรฐานสมควร จนไม่อาจอยู่อย่างแบบครอบครัวตามปกติวิสัยมนุษย์ ทำให้ไม่ปลอดภัยในด้านสุขภาพและอนามัย"

คำร่าง ฐานที่ ได้สรุปไว้ 2 ความหมายคือ

1. ชุมชนแออัดหรือสลัม เป็นบริเวณที่อยู่ของคนจนส่วนใหญ่ ปกติลักษณะครอบครัวอยู่ในระดับต่ำกว่ามาตรฐาน ชำรุดทรุดโทรม ไม่ถูกต้องตามสุขอนามัย อาศัยอยู่รวมกันอย่างหนาแน่น และสภาพของสังคมขาดความเป็นระเบียบ
2. ชุมชนแออัด คือบริเวณท้องที่ใด ๆ ที่มีความเสื่อมโทรมทั้งที่พักอาศัยของบริเวณชุมชนแออัด ส่วนใหญ่ชำรุดทรุดโทรมขาดการบำรุงรักษาเป็นระยะเวลาาน สภาพสังคมจะเห็นได้ว่ายากจน รูปแบบของสังคมหลายด้านขาดความเป็นระเบียบ หรือกล่าวได้ว่า ชุมชนแออัดเป็นที่ที่คนจนอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ อาจมีหลายแบบ ผู้ที่อยู่อาศัยมีความแตกต่างกันไปตามกลุ่มชั้นวรรณะ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นเด็กหรือผลผลิตของผู้ที่อยู่ ในแหล่งชุมชนแออัดก็จะเป็นตัวรองรับสภาพปัญหาของสังคมในแหล่งชุมชนแออัด ไม่ว่าจะเป็นความอดอยาก สุขภาพอนามัยที่ไม่ถูกต้อง สภาพแวดล้อมที่ขาดความเป็นระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เด็ก

ต้องเป็นที่รองรับไปโดยปริยายก็คือ การขาดโอกาสทางการศึกษา อาจจะได้รับการศึกษาแต่ก็อาจ
จะได้อย่างไม่ต่อเนื่อง ดังเช่นข้อสัมภาษณ์ ครูประทีป อึ้งทรงธรรม¹ ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้
ว่า "สลัมไม่ใช่ปัญหา แต่เป็นผลพวงของปัญหา เด็กคือหน่วยสุดท้ายรองรับความล้มเหลวทุกอย่าง
ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่นเมื่อครอบครัวหนึ่งไม่มีจะกิน ไม่มีที่ทำกินก็จะตัดสินใจเข้าสู่เมืองกรุง ก็มา
อยู่ในสลัมแหล่งผลิตแรงงานขั้นต่ำ (ต่ำกว่ากฎหมายแรงงาน) เพื่อเสริมอุตสาหกรรมของชาติก็อยู่
ในสลัมทรัพยากรบุคคลของชาติที่ขาดการเอาใจใส่และถูกทำลายก็อยู่ในสลัม และเด็ก ๆ ก็จะต้อง
รับผลพวงขั้นสุดท้ายเหล่านั้นไป"

สภาพโดยทั่วไปของเด็กในชุมชนแออัดนั้นถ้าจะกล่าวโดยสรุปก็คือ เด็กในชุมชนแออัด
จะตกอยู่ในสภาพที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ มีสุขภาพอนามัยที่ไม่ถูกต้อง สภาพแวดล้อม
ที่ขาดความเป็นระเบียบ จึงอาจกล่าวได้ว่าเด็กที่อยู่ในชุมชนแออัดก็มักจะมีอยู่ในสภาพแวดล้อม หรือ
ครอบครัวที่มีปัญหา ซึ่งในเรื่องนี้จากงานวิจัยของ พรทิพา หอมจันทร์² ได้กล่าวไว้ว่า

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัญหาใหญ่ และสำคัญที่สุดปัญหา
หนึ่งของครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ เนื่องจากหัวหน้าครอบครัวมีอาชีพไม่มั่นคง
ไม่มีงานทำเป็นประจำ มีรายได้ต่ำไม่พอค่าใช้จ่าย

2. ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่อบอุ่น หรือครอบครัวแตกแยก ซึ่งส่วนใหญ่จะสืบ
เนื่องมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจการครองชีพที่มีเงินไม่พอค่าใช้จ่าย จึงเกิดภาวะความเครียดทาง
อารมณ์ ความรับผิดชอบในครอบครัวน้อยลงในเรื่องการเงินหรืออาจดื่มสุราเมาขาดสติปัญหาเหล่านี้
ทำให้มีผลต่อจิตใจและความรู้สึกของลูก จะก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเหว ไม่มีที่พึ่ง ขาดความอบอุ่น
ความรักความเอาใจใส่ ไม่มีคนคอยอบรมสั่งสอนหรือชี้แนะเมื่อมีปัญหา ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาอื่นอีก
เช่น ปัญหาเด็กเกเร ปัญหายาเสพติด อาชญากรรม

¹ วรพจน์ ฅ นคร, "สัมภาษณ์ครูประทีป อึ้งทรงธรรม," ไทยรัฐ (1 กันยายน
2531) : 5.

² พรทิพา หอมจันทร์, "การชกเถลาทางสังคมของครอบครัวในชุมชนแออัดของกรุงเทพ
มหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529) หน้า 2-3.

3. ปัญหาการอบรมเลี้ยงดูบุตร ครอบครัวในชุมชนแออัดส่วนใหญ่ทั้งพ่อและแม่มักจะต้องออกไปทำงานนอกบ้านทั้งสองคน ลูกมักจะถูกทอดทิ้งให้อยู่กับบ้าน บางครั้งอาจมีคนเลี้ยงหรือไม่มีซึ่งก็จะปล่อยให้ตามยถากรรม ส่วนด้านการศึกษา พ่อแม่ในชุมชนแออัดส่วนใหญ่จะมีการศึกษาต่ำ ทำงานที่ต้องใช้แรงงาน รายได้น้อย เงินไม่พอใช้จ่ายในครอบครัวค่านิยมในการให้ความสำคัญในด้านการศึกษาของลูกมีน้อย เพราะไม่มีกำลังเงินที่จะส่งเสีย

จากสภาพดังที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าทั้งสภาพเหล่านั้นนั้น ส่งผลกระทบต่อให้เด็กในชุมชนแออัดต้องขาดโอกาสทางการศึกษาไปโดยปริยาย ไม่ว่าจะเป็นสภาพของความมอดอยาก คือ ผลจากปัญหาทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมที่ขาดความเป็นระเบียบ สภาพสุขอนามัยที่ไม่ถูกต้อง ที่ส่งผลให้ปัญหาตามมามากมาย ปัญหาเหล่านี้ทำให้เด็กซึ่งเป็นวัยที่กำลังจะเจริญเติบโต ควรจะได้รับความเจริญในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิตที่ต้องถูกสุขลักษณะที่ดีการได้รับการอบรมสั่งสอนที่ถูกต้อง การได้รับสารอาหารที่ถูกหลักโภชนาการโดยไม่เกิดภาวะที่เรียกว่า ทูพโภชนาการ. และ การได้รับการศึกษาซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้เยาวชนของชาติมีความรู้ความสามารถ เพื่อเป็นอนาคตของชาติต่อไป

งานวิจัยเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในชุมชนแออัด

จากงานวิจัยของ วันทนา อนิจกุล¹ เกี่ยวกับแหล่งเสื่อมโทรมในกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาจากเอกสารและผลการสำรวจวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานนโยบายแผนกรุงเทพมหานคร การเคหะแห่งชาติได้กล่าวถึงสภาพทางการศึกษาของเด็กในชุมชนแออัดไว้ดังนี้

การศึกษา หัวหน้าครัวเรือนและคู่สมรสส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาตอนต้น สำหรับผู้ไม่ได้เรียนหนังสือเลยในทุกบริเวณพบว่ามีส่วนน้อยกว่าร้อยละ 10 ของประชากรแต่ละบริเวณ ส่วนผู้มีการศึกษาในระดับอุดมศึกษามีอัตราส่วนต่ำมาก และ ในเรื่องปัญหาและความต้องการทางการศึกษา จากการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร และของ

¹วันทนา อนิจกุล, "แหล่งเสื่อมโทรมในกรุงเทพมหานคร," กองสถิติและวิเคราะห์การศึกษา สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2523.

ตนเองพบว่า จะมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เช่นไม่มีเงินต้องลาออกจากโรงเรียนเพื่อหาเงินช่วยพ่อแม่ และความคาดหวังทางการศึกษาของบุตรพบว่า ส่วนใหญ่ต้องการให้เป็นไป ตามความต้องการของบุตร

จากผลการวิจัยในเรื่องนี้พบว่า ในแหล่งชุมชนแออัดการได้รับการศึกษามีอัตราค่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่ผู้ได้รับการศึกษาจะอยู่ในระดับประถมศึกษา ส่วนในระดับอุดมศึกษา มีอัตราส่วนที่ต่ำมาก ซึ่งสืบเนื่องมาจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นตัวทำให้เกิดภาวะท้อยโอกาสทางการศึกษาและด้านความคาดหวังทางการศึกษาของบุตรของผู้ปกครองก็พบว่า ส่วนใหญ่ต้องการให้เป็นไปตามความต้องการของบุตร ซึ่งแสดงว่าผู้ปกครองไม่มีความกระตือรือร้น ที่จะพยายามให้ลูกได้รับการศึกษาหรืออาจจะได้รับในการศึกษาภาคบังคับแต่ก็ไม่สนับสนุนให้เรียนต่อในระดับสูงต่อไป เพราะจากการศึกษาผลการสำรวจของการเคหะแห่งชาติ¹ เมื่อปีพ.ศ. 2518 ซึ่งสำรวจแหล่งเสื่อมโทรม 108 แห่งในกรุงเทพมหานครพบว่า จากการศึกษาของเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี มีการไปโรงเรียนเป็นประจำ 63.8 % และ 36.2 % ไม่ได้ไปโรงเรียน ซึ่งหมายความว่าเด็กที่อายุต่ำกว่า 15 ปี (ไม่อยู่ในวัยทำงาน) ซึ่งไม่ได้ไปโรงเรียนเป็นประจำนั้น อาจทำงานหรือมีคุณภาพทางการศึกษาค่ำ

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแหล่งชุมชนแออัด เช่น งานวิจัยของ ประเสริฐ แยมกลินพุ่ง² ได้ศึกษาถึงความต้องการเกี่ยวกับปัญหาเด็กและเยาวชนของสลัม 4 แห่งในกรุงเทพมหานคร คือสลัมหลังตลาดเปรมประชา สลัมวัดลาดบัวขาว สลัมที่ซอยสายน้ำทิพย์ ถนนสุขุมวิท และสลัมใกล้สะพานมักกะสัน ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ เป็นการศึกษากลุ่มครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ โดยทำการวิเคราะห์โครงสร้างครอบครัวทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนี้

¹การเคหะแห่งชาติ, "แผนงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม 2520 - 2524," 2521. (อัครสำเนา)

²ประเสริฐ แยมกลินพุ่ง, "ครอบครัวในสังคมไทย," (แผนกตำราและคำบรรยาย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522)

ภูมิหลังทางครอบครัว ผู้ที่อาศัยอยู่ในสลัมทั้ง 4 แห่งส่วนมากเป็นชาวไทยแท้ นับถือศาสนาพุทธ 51 % ส่วนใหญ่เป็นผู้ย้ายถิ่นเนื่องจากสาเหตุ 2 ประการคือ บังคับผลักดันคือความยากจน มีรายได้น้อย ไม่มีที่กินทำกิน ทำนาไม่ได้ผล ส่วนปัจจัยตั้งคือ โอกาสในการหางานทำในกรุงเทพมหานคร อาชีพเดิมของหัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพกสิกรรม และผู้ที่อยู่อาศัยในสลัมทั้ง 4 แห่งนี้ได้อพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครแล้ว คือมากกว่า 10 ปีขึ้นไป

โครงสร้างของครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย ขนาดครอบครัวโดยเฉลี่ยแล้วมี 6 คน การศึกษาของหัวหน้าครอบครัว และภรรยา มีระดับสูง เพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

อาชีพและรายได้ ส่วนใหญ่เป็นพวกแรงงานไม่มีฝีมือ มีรายได้เป็นระยะเวลาต่อวัน ต่อสัปดาห์ มากกว่าเงินเดือน งานไม่มีความมั่นคง รายได้เฉลี่ยของครอบครัวรายละ 1,651 บาท ต่อเดือน

การศึกษาของเด็กในแหล่งเสื่อมโทรมทั้ง 4 แห่ง เด็กส่วนใหญ่จบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีเพียงกลุ่มน้อยเท่านั้นที่เรียนในชั้นสูงขึ้นไป มีไม่กี่ครอบครัวที่สามารถส่งลูกเข้าเรียน ในชั้นอนุบาลได้ เด็กสลัมส่วนใหญ่จะเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยตรง ไม่ผ่านชั้นเตรียมหรืออนุบาลมาก่อน เพราะฐานะทางการเงินเป็นผลให้เด็กเรียนได้ช้ามาก และสับสนในสิ่งแวดล้อมที่เป็นทางการในโรงเรียน ส่วนมากชาวสลัมจะส่งลูกเข้าเรียนได้แต่เพียงโรงเรียนเทศบาล และโรงเรียนรัฐบาลที่ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน

ทัศนคติของพ่อแม่เกี่ยวกับแผนการศึกษาของลูกมีจำนวนน้อยมาก ที่ครอบครัวที่มีบุตรอยู่ในวัยเรียนที่ต้องการให้บุตรได้เล่าเรียนถึงระดับมหาวิทยาลัย เนื่องจากการตระหนักถึงสภาพทางการเงินและความสามารถในการเรียนของลูกคน อย่างไรก็ตาม ชาวสลัมก็มีความต้องการที่จะให้ลูกของตนมีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมต้นหรือให้สูงที่สุดเท่าที่ฐานะทางการเงินจะอำนวย

จากงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าปัจจัยที่เป็นตัวสำคัญทำให้เด็กในแหล่งเสื่อมโทรม หรือชุมชนแออัดไม่ได้รับการศึกษาหรือได้รับก็อยู่ในระดับต่ำ นั่นก็คือ ภาวะทางเศรษฐกิจคือรายได้ของครอบครัวที่เป็นตัวบังคับ และในเรื่องของทัศนคติของพ่อแม่เกี่ยวกับแผนการศึกษาของลูกนั้นก็มีความ

น้อยมากที่ต้องการให้บุตรเรียนในระดับสูงขึ้น ก็เพราะเนื่องมาจากรายได้ของครอบครัวเช่นกัน และในต่างประเทศก็มีผลการศึกษาของ วิทวัส คงคากุล¹ ซึ่งได้ศึกษาความเป็นอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมที่ใหญ่แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งมีประชากรประมาณ 4.5 ล้านคน ได้กล่าวถึง แหล่งเสื่อมโทรมแห่งหนึ่งคือ ทอนโค (Tondo) ซึ่งเป็นแหล่งเสื่อมโทรมที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชีย ในจำนวนนี้มีประชากรประมาณหนึ่งล้านคนตั้งบ้านเรือนอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมต่าง ๆ ประชากรในทอนโคกว่า 70 % เป็นผู้ที่อพยพมาจากในชนบทกลายเป็นชาวเมืองที่เลี้ยงชีพโดยการขายแรงงาน เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของชาวชนบทที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองยังมีระดับต่ำมาก รายได้ที่ได้ไม่สมคูลย์กับค่าครองชีพในเมืองหลวง ผู้อพยพส่วนใหญ่จึงต้องเข้าไปอาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรม จากสถิติของรัฐบาลฟิลิปปินส์ แสดงว่าครอบครัวของแรงงานในเมืองใช้จ่ายเงินรายได้ของตนเป็นค่าอาหารประมาณ 70 % ที่เหลือนำไปใช้จ่ายเป็นค่าเสื้อผ้า ค่ารถ ค่าการศึกษา ค่ายา จนแทบจะไม่มีเหลือสำหรับค่าเช่าบ้านในทอนโค ครอบครัวส่วนใหญ่จะแบ่งรายได้ที่เหลือเพียงประมาณ 10 % ไว้เป็นค่าที่อยู่อาศัย ดังนั้นจากรายได้ของครอบครัวเดือนละประมาณ 370 เปโซ จะเหลือค่าเช่าบ้านเพียง 37 เปโซเท่านั้น คือประมาณ 90 บาท

นอกจากนี้ วิทวัส คงคากุล² ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของชาวชนบทให้เข้ากับชีวิตเมืองในกรุงเทพมหานครนี้เมื่อ พ.ศ. 2517 เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโท โดยมิวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อมูลที่สามารถชี้ให้เห็นว่าความยากจนและการย้ายถิ่นมีอิทธิพลอย่างไรต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตและการปรับตัวของชาวชนบทกลุ่มหนึ่งที่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครแล้วเป็นเวลา 1 - 10 ปี โดยได้สัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวเพศชายทั้งที่เป็นชาวชนบทย้ายถิ่น และที่เป็น

¹วิทวัส คงคากุล, "ทอนโค:แหล่งเสื่อมโทรมในนครมณิลา," วารสารสังคมศาสตร์ 14 (กรกฎาคม 2520): 18 - 27.

²Vithavas Khongkhakul, "Adjustment to Life in Bangkok : Rural Migrants & City - Born Residents Compared," (Ph.D. Dissertation, Syracuse University, 2 - 9)

คนเกิดในกรุงเทพมหานครประเภทละ 150 ราย ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างประชากรที่มีรายได้น้อย และมีสภาพความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจที่คล้ายคลึงกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงตามจุดประสงค์ ผู้เขียนได้ทำการเปรียบเทียบชาวชนบทที่ย้ายถิ่นที่ยากจน กับผู้เกิดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ในฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เท่าเทียมกันในแง่ของแบบแผนการดำเนินชีวิต และการปรับตัวเนื่องจาก สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคลทั้งสองกลุ่มที่มีผลสืบเนื่องมาจากความยากจน แต่ความแตกต่างเป็นผลที่เกิดจากสถานภาพของการย้ายถิ่น (Migration Status) ผลการวิจัยพบว่า โดยส่วนรวม ชาวชนบทที่อพยพมาอยู่ในกรุงเทพมหานคร มิได้ประสบปัญหาทางด้านการปรับตัว ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของเมืองมากจนไม่อาจปรับตัวได้ในขณะเดียวกันก็ไม่ปรากฏว่ามีปัญหาประเภทใดประเภทหนึ่ง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการปรับตัวซึ่งมีผลมาจากการย้ายถิ่น แม้ว่าจะพบความคล้ายคลึง และความแตกต่างของแบบแผนการดำเนินชีวิตและการปรับตัวของบุคคลสองกลุ่ม แต่ความแตกต่างที่พบมีไม่มากและชัดเจนเท่าที่คนส่วนใหญ่มักจะเข้าใจกัน ชาวชนบทที่ย้ายถิ่น โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในกรุงเทพมหานครมาแล้ว เกินกว่า 5 ปี มักจะไม่ประสบปัญหาการปรับตัวให้เข้ากับชีวิตในเมืองมากนัก ความยากจนต่างหากที่เป็นปัจจัยสำคัญ เพราะมีอิทธิพลต่อผู้ที่เกิดในกรุงเทพมหานครมากเท่ากับชาวชนบทที่ย้ายถิ่น

กล่าวโดยสรุปแล้วสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กในชุมชนแออัดประสบกับภาวะความค้อยโอกาสทางการศึกษานั้น จากการที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ก็พอจะสรุปได้ว่า ความยากจนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะความค้อยโอกาสทางการศึกษากับเด็กในชุมชนแออัด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เด็กถูกรรณกรก่อสร้าง

ในเรื่องของสภาพและปัญหาของเด็กถูกรรณกรก่อสร้างนั้น ก่อนที่จะกล่าวถึงสภาพและปัญหาที่เด็กกลุ่มนี้กำลังประสบอยู่นั้น จะได้กล่าวถึงภูมิหลังของเด็กกลุ่มนี้เสียก่อน เพื่อจะได้เชื่อมโยงให้เห็นความเป็นมาของชีวิตเด็กถูกรรณกรก่อสร้าง

แต่เดิมนั้นตั้งแต่อดีตมา เด็กกลุ่มนี้ยังไม่เป็นปัญหาที่สังคมมากนัก แต่ในปัจจุบันนี้เด็กถูกรรณกรก่อสร้างนับวันจะเป็นปัญหาที่สังคมมากขึ้นและต่อไปก็จะเป็นปัญหาของประเทศด้วย ซึ่งความจริงแล้วเด็กถูกรรณกรก่อสร้างนี้ ตามความเห็นของผู้ศึกษานั้นไม่น่าที่จะเป็นปัญหาแล้วก็ต้องมาพบกับภาวะการขาดโอกาสทางการศึกษาเช่นในขณะนี้ แต่ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเนื่องมาจากสภาพความล้มเหลวทางการเกษตรของประเทศ เพราะแต่เดิมอาชีพของประชากรไทยในประเทศจะดำเนินอาชีพทางการเกษตรกรรมอยู่ประมาณ 80 % แต่เกษตรกรในปัจจุบันต้องพบกับปัญหาอันหลากหลายที่เป็นตัวกระทำให้เกษตรกรต้องทำการย้ายถิ่นจากชนบท เข้ามาสู่เมืองเพื่อมุ่งหารายได้เลี้ยงครอบครัว ดังเช่นที่ สมเกียรติ วันทะนะ¹ ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า "ชาวเกษตรกรที่มีจำนวนมากถึง 80 % ของประชากรภายในชาติเหล่านี้เอง ที่ต้องตกเข้ามาอยู่ในกระแสของการพัฒนาแบบทุนนิยม ทั้งจากภายนอกและในประเทศเข้าครอบงำ เพราะบทบาทของทุนพาณิชย์คือการดึงเอารูปแบบของงานผลิตต่าง ๆ ที่เก่าแก่กว่าและด้อยพัฒนามากว่าวิธีการผลิตแบบทุนนิยม เข้ามาอยู่ภายใต้ปริมณฑลของการแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกษตรกรมีพันธะหนี้สินง่ายขึ้น ชีวิตทางเศรษฐกิจต้องรัดตัวและเร่งตัวขึ้น และในที่สุดการผลิตก็หลุมมือได้ง่ายขึ้นเป็นลำดับ" ส่วนในเรื่องของเกษตรกรที่ต้องเสียที่ทำกินและพากันอพยพย้ายถิ่น เข้ามาสู่เมืองและความเจริญต่าง ๆ นั้น ในเรื่องนี้ สมชาย กรุสวนสมบัติ² ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

¹สมเกียรติ วันทะนะ, "วิวัฒนาการชนชั้นกรรณกรไทย 200 ปี," วารสารธรรมศาสตร์

1 (1 มีนาคม 2525), หน้า 157.

²สมชาย กรุสวนสมบัติ, หนังสือชนบทไทยของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี 2523.

"ตัวอย่างของเกษตรกรในภาคกลางที่ต้องสูญเสียที่ดินทำการเกษตร จะพบว่า จากการสำรวจของกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2517 - 2520 พอจะมองเห็นภาพกว้าง ๆ ได้ว่าเกษตรกรไรที่ดินทำกิน ซึ่งต้องประกอบอาชีพด้วยการรับจ้างในเขตเกษตรกรรมมีอยู่หนาแน่นมากในภาคกลาง จังหวัดที่มีการเกษตรมากที่สุดเรียงตามลำดับ 5 จังหวัด ได้แก่ อุดรธานี ร้อยละ 37.5 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด สมุทรปราการ ร้อยละ 30.96 นครนายก ร้อยละ 25.48 สมุทรสงคราม ร้อยละ 24.30 และอ่างทอง ร้อยละ 24.26 และจากการประมาณการของธนาคารโลกเชื่อว่า จำนวนเกษตรกรไรที่ทำกินทั้งสิ้นในทุก ๆ ภาค ของประเทศ จะมีไม่ต่ำกว่า 500,000 ครัวเรือน" และจากการสำรวจของกรมพัฒนาที่ดิน ปี 2517 - 2520 ใน 20 จังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นภาคกลางและภาคเหนือบางจังหวัด แสดงให้เห็นภาพกว้าง ๆ ว่า ในครัวเรือนเกษตรกรที่ทำการสำรวจนี้โดยเฉลี่ยแล้วร้อยละ 56.23 มีที่ดิน เป็นของตนเอง ร้อยละ 21.70 เช่าที่ทำกินทั้งหมด และมีเพียงร้อยละ 6.35 เช่าที่ทำกินบางส่วน สำหรับครัวเรือนเกษตรกรผู้เช่าทั้งหมดนี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประมาณว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 1,000,000 ครัวเรือน"

จากข้อมูลนี้จะเห็นว่าเกษตรกรต้องประสบกับปัญหามากมายที่ทำให้ต้องเกิดการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาสู่เมือง เช่นการเปลี่ยนจากสภาพของการพึ่งพาตนเองได้ มีที่ดินทำกินของตนเอง ก็เริ่มเข้าสู่ระบบนายทุน ต้องพบกับอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ เกิดภาวะหนี้สินและยังต้องพบกับสภาพของกินฟ้าอากาศที่แห้งแล้งไม่เอื้อต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกร ซึ่งปัจจัยหลายประการเหล่านี้ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกษตรกรต้องมีการอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองหรือสู่ความเจริญคือกรุงเทพมหานครเพื่อหางานทำและมีรายได้เลี้ยงครอบครัว ดังผลการสำรวจเมื่อปี 2522 - 2524 ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล พบว่ามีประชากรจากจังหวัดต่าง ๆ อพยพเข้ามาในกรุงเทพมหานคร 93,957 คน เป็นชาย 39,112 คน หญิง 54,845 คน และจากการสำรวจครั้งนี้พบว่าประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีการย้ายถิ่นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.7 ส่วนภาคใต้ย้ายน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 9.6 นอกจากนี้ผลการสำรวจยังกล่าวถึงสาเหตุการโยกย้ายไว้ว่าเนื่องมาจากสาเหตุทางด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 68 ของผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด

เมื่อกรุงเทพมหานครกลายเป็นแหล่งใหญ่ในการรับแรงงานอพยพจากชนบทเพราะส่วนใหญ่ความเจริญเติบโตทางด้านวัตถุคือแหล่งก่อสร้างนั้นมักจะอยู่ในเมืองใหญ่ๆ เช่นกรุงเทพมหานคร จึงมีสาเหตุสำคัญที่จะตอบสนองแรงงานอพยพจากชนบทนี้ได้โดยง่าย ดังเช่นที่ วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์¹ ได้ให้ความเห็นไว้ในเรื่องนี้ว่า เมื่อกรุงเทพกลายเป็นแหล่งใหญ่ในการรับแรงงานอพยพจากชนบทเป็นทางออกสายใหม่สำหรับความอยู่รอด เช่นนี้แล้วชาวชนบทเข้ามาทำการขายแรงงาน ในงานอุตสาหกรรมก่อสร้าง ซึ่งสามารถตอบสนองแรงงานอพยพจากชนบทเหล่านั้นได้โดยง่ายทั้งนี้ก็เนื่องด้วยเหตุผลหลัก ๆ 3 ประการคือ

1. เนื่องจากลักษณะงานก่อสร้างนั้นสามารถรับแรงงานไร้ฝีมือได้เป็นจำนวนมาก เช่นงานจับกัง ยก แบก ลาก ชุก
2. เนื่องจากเพราะกลไกของตลาดการจ้างงานประเภทนี้มีอยู่ทั่วไป ซึ่งสะดวกและง่ายต่อการเข้าไปสมัครหางานทำ ดังจะเห็นภาพงานก่อสร้างที่เกิดขึ้นมากมายทั่วไป ในกรุงเทพมหานคร
3. เนื่องจากสภาพงานก่อสร้างนั้นส่วนหนึ่งสอดคล้องกับงานฝีมือที่ชาวชนบทใช้ชีวิตอยู่เช่นงานไม้ ซึ่งเป็นงานที่ชาวชนบทถนัดและใช้ในการสร้างบ้านปลูกเรือนอยู่แล้ว

เหตุผลดังกล่าวนี้เองที่โอบอุ้มแรงงานอพยพจำนวนมากไว้ ดังถ้อยแถลงของ ดร.นิยม ปุราคำ รองเลขาธิการสำนักงานสถิติแห่งชาติที่แจ้งให้ทราบถึงข้อมูลการสำรวจสำมะโนครัวครั้งล่าสุดปี 2526 ไว้ว่า อาชีพเกษตรกรที่ลดลงจากร้อยละ 82.4 ในปี 2523 มาเหลือเพียง ร้อยละ 72.5 ในปัจจุบัน และขณะเดียวกันได้ไปเพิ่มตัวเลขที่อาชีพกรรมกรก่อสร้างจากเดิมถึง 5 เท่าตัว โดยจากเดิมในปี 2503 มี 68,641 คน มาเป็น 373,100 คน ในปี 2523 และจากสถิติของคณะกรรมการสภาพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติได้ระบุไว้ว่าปี 2523 บุคคลผู้ประกอบอาชีพกรรมกรก่อสร้างในกรุงเทพมหานครมีมากถึง 111,500 คน

¹วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์, "เด็กและเยาวชนไทย ภาพฉายสู่อานาคต," เอกสารวิชาการ ฉบับที่ 2 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528 :183.

ชีวิตและความเป็นอยู่ของกรรมกรก่อสร้าง

เมื่อความเจริญทางด้านวัตถุในกรุงเทพมหานครเหล่านี้ได้มาจากหยาดเหงื่อแรงงานของคนไทยที่อพยพมาจากชนบทจากภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เพื่อขายแรงงาน แลกกับความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว คนงานเหล่านี้ก็จะเข้าสมัครงาน และทำงานโดยไม่มีหลักประกันใด ๆ ในชีวิต สถานที่พักอาศัยก็คือบ้านพักชั่วคราวที่สร้างขึ้นภายในแหล่งก่อสร้าง ที่คนขายแรงงานอยู่ซึ่งประกอบด้วย สังกะสีผุ ๆ เศษไม้หัก ๆ ปะติดปะต่อกันขึ้นมาเป็นห้องแถวยาวจะนั้น คำว่า สุขภาพอนามัยที่ดีหรือสุขลักษณะที่ดีนั้นคงจะหาได้ยากจากชีวิตความเป็นอยู่ของกรรมกรก่อสร้าง ดังเช่นที่ วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์¹ ให้ความเห็นว่า

สภาพบ้านพักชั่วคราวนี้ก่อสร้างไว้ไม่ห่างจากห้องน้ำและห้องส้วมมากนักลักษณะนี้เองความเหม็นอับสกปรกและชื้นแฉะ จึงสร้างบรรยากาศที่เหม็นเน่าและง่ายต่อการแพร่ของเชื้อโรค ได้ง่ายที่สุด ดังคำประกาศของกระทรวงสาธารณสุขเมื่อครั้งอหิวาตกโรคกำลังระบาดช่วงปี 2526 ว่า แหล่งที่เผยแพร่โรคร้ายดังกล่าวนี้มากอยู่ภายในเขตบ้านพักคนงานก่อสร้างนั่นเอง

จากสภาพดังกล่าวของชีวิตความเป็นอยู่ของกรรมกรก่อสร้างนี้ได้ส่งผลถึงภาวะจิตใจ ร่างกาย ที่ต้องทนตรากตรำทำงานหนักอยู่ตลอดทั้งวันเพียงเพื่อแลกกับรายได้ที่แล้วแต่อัตราค่าจ้างที่ผู้รับเหมาจะหยิบยื่นให้โดยไม่คำนึงถึงอัตราค่าจ้างแรงงานที่กรมแรงงานกำหนดไว้ ฉะนั้นร่างกายที่ต้องทนทำงานหนักและเสี่ยงต่ออันตรายในขณะที่ทำการก่อสร้างไม่ว่าจะเป็นการปีนป่าย วัสดุก่อสร้างหล่นใส่ หรือเสี่ยงต่อของมีคมต่าง ๆ ทำให้ร่างกายมีความทรุดโทรมอย่างรวดเร็ว เวลาว่างที่มีก็เป็นการพักผ่อนเพื่อจะออกแรงไว้สู้กับงานต่อไปในวันรุ่งขึ้น ฉะนั้นเวลาที่จะเอาใจใส่ต่อลูกที่ต้องหอบหิ้วเอามาจากชนบทด้วยนั้นจึงไม่มี ไม่มีเวลาแม้แต่จะอบรมสั่งสอน ฉะนั้นเด็กจึงถูกปล่อยปละละเลยไปตามยถากรรม

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 186.

ชีวิตและความเป็นอยู่ของลูกกรรมกรก่อสร้าง

จากสภาพทั่วไปของกรรมกรก่อสร้างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้เด็กที่ต้องติดตามพ่อแม่เข้ามาในแหล่งก่อสร้างพลอยได้รับความยากลำบาก ความทุกข์ยากไปด้วยโดยไม่รู้ตัว และเด็กเหล่านั้นนับวันก็จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นถ้าการอพยพย้ายถิ่นของชาวชนบทยังไม่ลดจำนวนลงดังเช่นการประมาณการของโครงการศูนย์เด็กก่อสร้างในปี 2530 พบว่า ลูกกรรมกรก่อสร้างในกรุงเทพมหานครตั้งแต่อายุ 0 - 15 ปี มีมากถึง 30,000 คน เด็กจำนวนมากเหล่านี้ก็จะต้องได้รับความทุกข์ยากทุกอย่างของพ่อแม่ไปด้วย ดังเช่นที่ วัลลภ ตั้งคณาภิรักษ์¹ ได้กล่าวถึงสภาวะต่าง ๆ ของเด็กลูกคนงานกรรมกรก่อสร้างได้รับคือ

1. ภาวะทุพโภชนาการ จากการสำรวจของศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่ มูลนิธิเด็ก ในเดือนมิถุนายน 2525 พบว่า เด็กลูกกรรมกรก่อสร้างในแหล่งก่อสร้าง 4 แห่ง ตกอยู่ในภาวะทุพโภชนาการสูงถึงร้อยละ 73.6 ภาวะที่เด็กได้รับเหล่านี้ นอกจากจะมีผลทางสุขภาพทางกายที่ต้องอ่อนแอ ผอมโซ และติดโรคนง่ายแล้ว ยังมีผลอย่างมากต่อการเติบโตของเซลล์สมองอีกด้วย ทั้งนี้เพราะผลงานวิจัยทางการแพทย์หลายชิ้นได้ชี้ให้เห็นว่า เซลล์สมองของเด็กจะเติบโตมากที่สุดในช่วงอายุ 0 - 5 ขวบ แต่เมื่อเด็กเหล่านี้ต้องประสบกับสภาวะทุพโภชนาการตั้งแต่วัยเด็กแล้ว เซลล์สมองก็จะตีบตันลง อันส่งผลให้การรับรู้จดจำของเด็กต่ำลงไปด้วย

2. การขาดโอกาสทางการศึกษา เมื่อเด็กเหล่านี้อพยพเข้ามาอยู่กับพ่อแม่ภายในแหล่งก่อสร้างแล้ว การศึกษาที่เคยได้รับมาแต่ชนบทก็หยุดชะงักลง (เด็กวัยเรียน) ส่วนเด็กก่อนวัยเรียนนั้นไม่ต้องพูดถึงโอกาสที่จะได้เรียนมีน้อยมาก ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับด้านนี้โครงการศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่ มูลนิธิเด็ก ได้สำรวจเด็กภายในแหล่งก่อสร้างจำนวน 5 แห่ง ในเดือนเมษายน 2527 พบว่า จำนวนเด็กทั้งหมด 175 คน (3 ขวบถึง 15 ปี) มีเด็กที่เคยผ่าน ระบบโรงเรียนมาแล้ว 62 คน นอกนั้นไม่เคยได้เข้าเรียนเลย และในจำนวน 62 คนที่มาจากระบบโรงเรียนในชนบท จะกลับไปเรียนต่อเพียง 6 คนเท่านั้น นอกนั้นก็ติดตามพ่อแม่ไปเรื่อย ๆ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 188 - 191.

จากสภาพการขาดโอกาสทางการศึกษานี้เองที่ทำให้เด็กเหล่านี้ขาดทักษะเบื้องต้นที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคม เช่นความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็นซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานต่อการนำไปสู่การติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ และใช้ในการยังประโยชน์แก่ตนในด้านอื่น ๆ อีกด้วย เช่นการอ่านหนังสือหาความรู้ อ่านสลากยาได้ อ่านข้อความจากประกาศได้ เหตุดังกล่าวนี้หากวิเคราะห์ที่ลึกลงไปแล้วจะพบว่า เมื่อขาดโอกาสทางการศึกษาก็เสมือนขาดโอกาสที่จะพัฒนาตน หลุดจากวัฏจักรกรรมกรชายแรงงานเช่นพ่อแม่ของตนไปได้ นั่นก็หมายถึงว่าเมื่อมีอายุ และแข็งแรงขึ้นก็ต้องขายแรงงานเลี้ยงชีพเสียแล้ว

3. สภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความรุนแรง ภายในชุมชน บ้านพักกรรมกรก่อสร้างนั้น เนื่องจากการโยกย้ายเปลี่ยนแปลงงานบ่อย ทำให้บุคลากรภายในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงบ่อยด้วยความแปลกหน้าแปลกตาไม่คุ้นเคยกันของกรรมกรก่อสร้างเหล่านี้ บ่อยครั้งที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท กระทั่งมีน้อยเช่นกันที่แก้ปัญหากันด้วยวิถีทางที่รุนแรง คือฆ่าและยิงกันตาย เหล่านี้รวมไปถึงการตีฆ้องฆนเมฆหลังเลิกงานหรือวันเงินออกที่มักจะลงเอยด้วยความรุนแรงที่ไม่น่าจะเกิดขึ้น กระแสความรุนแรงเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นโดยผู้ใหญ่วัยชราแต่ผู้ใหญ่นั้น หากแต่มักจะลงเอยมาลงที่เด็กในอีกหลาย ๆ ส่วนด้วย นั่นคือการทุบตีลูกและคู่ค้าอย่างรุนแรง สภาพเหล่านี้เองที่เป็นแบบอย่างของความรุนแรงที่เด็กได้เห็น ได้ซึมซับเก็บเอาไว้ตลอด จนได้รู้สึกถึงรสชาติแห่งความเจ็บปวดที่ตนได้รับ ก็จะสะสมเอาไว้ภายใต้จิตสำนึกเรื่อย ๆ ดังจะเห็นภาพเด็กตัวน้อย ๆ ทุบตีกันอย่างรุนแรง ตลอดจนแม้กระทั่งมักอาศัยการต่อสู้เป็นการแก้ปัญหาให้กับตนเอง

4. สภาพการขาดความรักความอบอุ่น ด้วยสภาพที่พ่อแม่ส่วนใหญ่จะต้องออกไปทำงานแต่เช้าถึงเที่ยง พักเที่ยงก็กลับเข้าทำงานบ้าง ทำงานกะกลางคืนต่ออีก จากงานวิจัยพบว่า ร้อยละ 87.90 รับทำงานนอกเวลาปกติ และหรือเมื่อเลิกงานกลับมาแล้วก็ต้องพักผ่อนหรือไม่ก็หมดเวลาไปกับความบันเทิงจากทีวี วงเหล้า ฉะนั้นวันเวลาแห่งความรักและความอบอุ่นที่จะให้แก่ลูก ก็ลดน้อยลง สภาพการขาดความใกล้ชิด ขาดความรักความอบอุ่นของเด็ก ๆ เหล่านี้ล้วนแต่มีผล ให้เด็กเกิดภาวะเศร้าซึม และไม่น้อยเลยที่เต็มไปด้วยความก้าวร้าวเรียกร้องความสนใจสูง เนื่องจากขาดความรัก

ความอบอุ่น ซากการดูแลอย่างใกล้ชิดซึ่งตรงกับที่ John Bowlby ได้ศึกษาร่วมกับ Bender¹ พบว่าในหมู่อาชญากรรม หรือพวกที่มีปัญหาการปรับตัวหรือมีพฤติกรรมแปรปรวนล้วนมีสภาพ มาจาก ปัญหาการขาดแม่และขาดความอบอุ่น

5. สภาพอันตรายจากแหล่งก่อสร้าง เด็ก ๆ จะอาศัยบริเวณแหล่งก่อสร้างเป็นที่วิ่งเล่นไล่จับซ่อนหากัน หรือไม่ก็อาศัยกองทรายกองหินเป็นปายกันอย่างมีความสุข โดยรู้ไม่ทันถึงอันตรายที่แวดล้อมอยู่รอบตัว ดังนั้นจึงไม่แปลกอะไรเลยที่จะได้พบว่า ไม่ตกลงมาพาดหัวบ้างป็นจันตกลงมาบ้าง หรือเด็กหญิงสร้อยเพชร บุญน้อย ที่ตกลงไปในรูเสาเข็ม ซึ่งนับว่าเป็นโศกนาฏกรรมที่ผ่านมาและเป็นอันตรายจากแหล่งก่อสร้างทั้งสิ้น

6. สภาพทางความรู้สึกไม่มั่นคง นับตั้งแต่ต้องอพยพจากบ้าน เมืองนอน เข้ามาในกรุงเทพมหานคร ก็นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตที่ประทับลงในจิตใจของเด็กเหล่านี้เสียแล้ว ครั้นมาใช้ชีวิตอยู่ในแหล่งก่อสร้างก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ เมื่อเริ่มปรับตัวได้ดีขึ้น มีเพื่อน งานที่พ่อแม่ทำอยู่ก็สิ้นสุดลงเสียแล้ว เด็กก็ต้องอพยพออกไปพร้อมพ่อแม่ไปอยู่แหล่งก่อสร้างใหม่ต่อไป วันเวียนเป็นวัฏจักรเช่นนี้ครั้งแล้วครั้งเล่า สภาพการณ์ดังนี้ได้ตกย้ำในความรู้สึกที่จะต้องระเห่ระร้อน ไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยต้องปรับตัวใหม่

สรุปแล้วสภาพนานับประการที่แวดล้อมดังกล่าวนี้ ทำให้เด็กเหล่านี้มีอนาคตที่ไม่แน่นอนต้องผจญกับภาวะการขาดสารอาหาร การถูกคุกคามเยียนตี ซากความรักความอบอุ่น ความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิต โดยเฉพาะการได้รับการศึกษา ซึ่งเด็กควรจะได้รับเมื่อถึงวัยอันสมควร

จากปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้นที่ชี้ให้เห็นถึงสภาพความเป็นมาและความเป็นจริงของชีวิตกรรมกรก่อสร้างและเด็กลูกคนงานกรรมกรก่อสร้างนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบว่าสภาพชีวิตของกรรมกรก่อสร้างมีแต่ความเจ็บปวดทุกข์ยากทั้งทางร่างกายและจิตใจ และความทุกข์ยากของกรรมกรก่อสร้างเหล่านี้ก็จะมาตกอยู่กับลูกหลาน ซึ่งเด็กเหล่านี้ก็นับว่าทุกคนจะต้องเป็นอนาคตของชาติต่อไป แต่กลับ

¹John Bowlby, Child Care and the Growth of Love (Maryland:Penguin Books Inc., 1968), P.193.

ต้องมาตกอยู่ในภาวะที่เรียกว่า ซาดโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับที่รัฐจัดให้ เพื่อความเสมอภาคดังจะเห็นจากแนวทัศนะและความคิดเห็นต่าง ๆ ดังนี้

คุณหญิง อัมพร มีสุข¹ รองประธานมูลนิธิเด็ก ได้กล่าวว่า "อยากวิงวอนผู้ที่เกี่ยวข้องให้ช่วยกันผลักดันให้เกิดโรงเรียนเด็กในศูนย์ก่อสร้าง..."

รองอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน² ได้ให้ทัศนะว่า "ทางกระทรวงศึกษาธิการมีความห่วงใยและวิตกกังวลปัญหาของเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างอยู่ไม่น้อย เรื่องนี้ทางกระทรวงจะจัดงบประมาณและแผนการศึกษาขึ้น..."

จากบทความศูนย์เลี้ยงเด็กในอินเดีย³ โดย Meera Mahadevan ได้กล่าวว่า มีเด็กจำนวนมากที่ถูกทอดทิ้งในเขตก่อสร้างในขณะที่พ่อแม่ออกไปทำงานสร้างตึกอันสวยงาม การจัดศูนย์เด็กเล็กก่อสร้าง 0 - 3 ปี อนุบาล 3 - 6 ปี และมูลประถม 6 - 12 ปีเป็นเป้าหมายของการจัด ซึ่งพบว่าถึงแม้มีปัญหา อุปสรรค แต่ก็สามารถใช้วัสดุท้องถิ่นพื้นฐานมาดำเนินการแก้ไขในเรื่องปัญหาอุปกรณ์ในการสอนเด็ก ปัญหาบุคลากรในการดำเนินงาน Meera กล่าวว่า ครูจะต้องเป็นทั้งนางพยาบาล ครู และนักสังคมสงเคราะห์ จะต้องรู้จักการไม่เฉพาะแต่การสอนแต่รวมถึงกิจกรรมของชุมชนรวมทั้งทัศนคติของพ่อแม่เด็ก ครูต้องปฏิบัติหน้าที่ได้หลาย ๆ อย่าง นอกจากนี้ถึงแม้ในประเทศไทยจะมีกฎหมายบังคับให้เจ้าของกิจการก่อสร้างจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กในเขตงานของตนที่มีการใช้แรงงานหญิงเกิน 20 คนขึ้นไป ก็ยังมีปัญหาในด้านความร่วมมืออยู่ดี และกล่าวว่า การดำเนินงานจัดตั้งศูนย์เด็กก็ไม่สามารถช่วยให้เขาหลุดพ้นจากความยากจนได้ เพียงแต่ช่วยปรับทัศนคติของพ่อแม่ที่มีต่อการเลี้ยงเด็ก นอกจากนี้ Meera กล่าวว่าปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรเรื่องเงินไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เราสามารถเริ่มต้นด้วยวิธีง่าย ๆ เพื่อให้เด็กมีปัจจัยตามสภาพท้องถิ่นของเขา

¹"หัวหน้าสังคม," เคลนิวิสต์ (7 กุมภาพันธ์ 2528):4.

²"ศึกษา - วิทยาการ," มติชน (25 กุมภาพันธ์ 2527):10.

³มูลนิธิเด็ก, "ศูนย์เลี้ยงเด็กในอินเดีย," (อัครสำเนา).

งานวิจัยเกี่ยวกับความค้อยโอกาสทางการศึกษาของเด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง

จากงานวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกับบ้านทานตะวันมูลนิธิเด็ก และสภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนเรื่อง "แรงงานอุตสาหกรรมก่อสร้าง" ในปี 2525 พบว่า กรรมกรก่อสร้างส่วนใหญ่จะมีวัยอยู่ในช่วง 15 - 35 ปี มีอยู่ร้อยละ 27.2 และยังพบอีกว่ามีถึง ร้อยละ 56.4 ที่มีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 และที่มีโอกาสเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และที่มีโอกาสเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 5 - 7 ก็มีเพียงร้อยละ 11.4

ในเรื่องของ สภาพการทำงานของกรรมกรก่อสร้างนั้น จากการศึกษา ของ วิชชุดา ลิปิพัฒน์วิทย์¹ ได้ศึกษาเรื่องสภาพการทำงานของลูกจ้างหญิงในงานก่อสร้างเขตกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพการทำงานของหญิงค่าจ้างชั่วคราว ทำงานวันหยุด ค่าล่วงเวลา การจัดสวัสดิการ และผลประโยชน์พิเศษที่ได้รับผล พบว่า แรงงานหญิงที่ทำงาน อุตสาหกรรมก่อสร้างในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ไม่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร แต่จะมี ภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดภาคกลางถึงร้อยละ 91.78 แรงงานหญิงเหล่านี้มีอายุระหว่าง 31 - 40 ปี มากที่สุด คือร้อยละ 30.14 เป็นผู้ผ่านการสมรสมาแล้วร้อยละ 71.92 สมรสแล้วส่วนใหญ่มีบุตร ที่อยู่ในอุปการะเลี้ยงดู 3 - 4 คน ซึ่งนับว่าเป็นภาระที่หนักมากสำหรับแรงงานหญิงเหล่านี้ และส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือ ในเรื่องของค่าจ้างพบว่าได้รับค่าแรงต่ำกว่าที่กฎหมายแรงงานกำหนดไว้ และค่าจ้างแรงงานหญิงจะได้ต่ำกว่าแรงงานชาย นอกจากนี้พบว่าการทำงาน แรงงานหญิงอย่างน้อยจะทำงานวันละ 10 ชั่วโมง ไม่มีวันหยุดประจำสัปดาห์ วันหยุดตามประเพณีนิยมหรือการลาภิกขลาป่วย หรือแม้กระทั่งการลาคลอดบุตร นอกจากคนงานจะหยุดงานเองซึ่งต้องยอมขาดรายได้ไปและ จากผลงานวิจัยชิ้นนี้ได้เสนอให้มีการจัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กระหว่างพ่อแม่ของเด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง ออกไปทำงาน

¹ วิชชุดา ลิปิพัฒน์วิทย์, "สภาพการทำงานของลูกจ้างหญิงในงานก่อสร้างเขตกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520) หน้า

จะเห็นได้ว่าคนงานกรรมกรก่อสร้างนั้น ในการทำงานในแหล่งก่อสร้างจะไม่มีรายได้รับ สิทธิพิเศษอะไรเลย แม้แต่การเจ็บไข้ได้ป่วยของคนงาน ซึ่งตามกฎหมายแรงงานแล้ว นายจ้างจะต้องจ่ายเงินทดแทนให้ในกรณีที่คนงานได้รับอันตรายจากงานก่อสร้าง ซึ่งจากการที่ผู้ศึกษาได้สอบถามจากคนงานกรรมกรก่อสร้างนั้น ก็ได้ทราบว่าในเรื่องนี้ถ้าคนงานก่อสร้างได้รับบาดเจ็บ หรือจากอันตรายในการก่อสร้างแล้ว ในเรื่องค่ารักษาพยาบาลนั้นผู้รับเหมา จะจ่ายให้ตามความพอใจของตน หรืออาจไม่จ่ายก็ได้ แต่ถ้าเป็นชาวพาคท้าวหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็มักจะรับผิดชอบค่ารักษาพยาบาลอย่างเต็มที่ ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วถ้าเกิดกรณีคนงานก่อสร้างได้รับอันตราย และโดยเฉพาะลูกหลานด้วยแล้ว สภาพทางเศรษฐกิจที่ฝืดเคืองก็ทำให้คนงานก่อสร้างเหล่านี้ได้รับความเดือดร้อน และถ้าจะมอมย้อนกลับไปแล้วจะเห็นว่าแม้แต่ค่ารักษาพยาบาลตัวเองหรือจะเป็นค่าอาหาร หรืออื่น ๆ อีกหลายอย่างก็แล้วแต่ ก็ยังไม่พอกับการดำเนินชีวิตให้อยู่สุขกายสบายใจ ฉะนั้นการส่งเสียบุตรหลานของตนให้ได้รับการศึกษาที่ถูกต้องนั้นก็คงทำได้ยาก ในเรื่องนี้จากการวิจัยของ นภัท ศิริสัมพันธ์¹ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทหนึ่งของสวัสดิการสำหรับกรรมกรก่อสร้าง" ได้กล่าวถึงในเรื่องนี้ว่า

ทัศนคติที่คนงานมีต่อเด็กนั้นโดยทั่วไปพบว่า คนงานผู้มีลูก ๆ ที่โตพอจะเข้าโรงเรียน ได้ปล่อยให้ลูก ๆ อยู่บ้านกับคนแก่หรือญาติ ๆ เพื่อเข้าโรงเรียนในหมู่บ้าน เด็ก ๆ ที่ติดตามพ่อแม่ของตนไปที่สถานก่อสร้างมักเป็นเด็กเล็กๆ หรือมีอายุน้อยยังไม่ถึงเกณฑ์เข้าเรียน หรือไม่ก็เป็นเด็กโตที่พ้นระดับประถมศึกษาแล้ว คนงาน 20 % ปล่อยให้ลูก ๆ อยู่ในบ้านเดิมภายใต้การดูแลของญาติ ๆ เพื่อให้เข้าโรงเรียน (ตารางที่ 23) อีก 6 % พาลูก ๆ ติดตามด้วย (เด็ก ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่จะเข้าร่วมโครงการของศูนย์เด็กเล็ก) เป็นไปได้ที่ที่คนงานก่อสร้างเหล่านี้มิได้คิดว่าการศึกษาลูกจะเป็นปัญหาใหญ่ เมื่อถูกถามถึงแผนการเรียนในอนาคตของเด็ก มากกว่า 60 % ตอบว่าจะส่งลูกกลับไปเรียนที่บ้านเดิม (ตารางที่ 24) เพราะเป็นทางเดียวที่พวกเขาเห็นว่าเหมาะสมที่สุด อย่างไรก็ตามก็คนงานเหล่านี้ยังคงนึกถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นเมื่อต้องย้ายที่อยู่ไปเรื่อย ๆ จากสถานที่ก่อสร้างแห่งหนึ่ง

¹ นภัท ศิริสัมพันธ์, "บทหนึ่งของสวัสดิการสำหรับกรรมกรก่อสร้าง" (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) หน้า 13.

ไปยังอีกแห่งหนึ่งเสมอ ซึ่งจะกระทบกระเทือนต่อการศึกษาของเด็ก บางคนกล่าวว่าพวกเขาต้องทนหาเงินเพื่อส่งเด็ก ๆ กลับบ้าน หรือปัญหาด้านการอยู่อาศัยและสุขภาพ (ตารางที่ 25) สถานการณ์ยิ่งแย่งลงกว่านี้สำหรับคนงานผู้ไม่มีญาติหรือบ้านอยู่ต่างจังหวัด และเป็นคนงานก่อสร้างผู้ทำงานเต็มเวลา เขาต้องคอยหลบหัวครอบครัวย้ายจากสถานก่อสร้างแห่งหนึ่งไปอีกแห่งหนึ่งในเมืองเราสามารถสรุปได้ว่า ลูก ๆ ของคนงานก่อสร้างเหล่านี้มีโอกาสน้อยมากที่จะได้รับการศึกษา หรือสามารถฝึกฝนทักษะเพื่อนำไปประกอบอาชีพอย่างอื่นนอกเหนือจากเป็นคนงานก่อสร้าง เช่นเดียวกับพ่อแม่ของตน

กล่าวโดยสรุปแล้วก็คือ การขาดโอกาสทางการศึกษา ของเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างนั้นก็คือจากการที่ผู้ปกครองหรือพ่อแม่ของเด็กเหล่านี้มีสภาพทางเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง ไม่สามารถที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในท้องถิ่นของตนเองได้จากสาเหตุหลายประการ เช่น ความมอดอยากอันเกิดจากความแห้งแล้งของสถานที่ทำกิน เกิดภาวะหนี้สิน ฯลฯ จนต้องอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองเพื่อค้นหาเลี้ยงชีพ และครอบครัวต่อไป ฉะนั้นจึงต้องหลบหัวบุตรหลานของตนไปด้วย โดยเข้าสู่แหล่งงานที่หาได้ง่ายที่สุดคืองานก่อสร้าง จากที่กล่าวมานี้จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เด็กซึ่งควรจะได้รับการศึกษาในวัยอันสมควรต้องตกมาอยู่ในภาวะการขาดโอกาสทางการศึกษาโดยภาวะจำยอม เพราะพ่อแม่ของตนจะต้องมีการย้ายแหล่งงานที่ทำอยู่ตลอดเวลา เด็กเหล่านี้จึงไม่ได้รับการศึกษาไปโดยปริยาย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เด็กเร่ร่อนจรจัด

เด็กเร่ร่อนจรจัดนี้ตามความเห็นของผู้ศึกษาคิดว่า เป็นสภาพปัญหาที่เด็กมีทางเลือก คือ เด็กที่จะตกอยู่ในสภาพเร่ร่อนจรจัดนี้จะมีทางเลือกอยู่ 2 ทางคือ จะตัดสินใจเป็นเด็กเร่ร่อนก็ได้ หรือจะไม่เป็นก็ได้ ฉะนั้นการที่จะตัดสินใจไม่เป็นเด็กเร่ร่อนจรจัดนั้นผู้ศึกษา จะไม่กล่าวถึงในที่นี้ เพราะเมื่อเด็กตัดสินใจไม่เป็นเด็กเร่ร่อนแล้วเด็กก็จะอยู่ในสภาพครอบครัวตามปกติ เพียงแต่ว่า เด็กจะต้องทนกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในบ้านที่กดดันบีบบังคับจิตใจ เด็กต่อไป เช่นพ่อแม่มีปัญหา ทะเลาะวิวาทกัน การดูค่าเขียนตีเด็ก หรือปัญหาอีกหลายด้านที่มีผลกระทบต่อจิตใจของเด็กในด้านลบ ฉะนั้นในเรื่องต่อไปผู้ศึกษาจะได้เสนอแนวคิดของเด็กด้วยโอกาสทางการศึกษา ของเด็กเร่ร่อนจรจัดในเรื่องของสภาพและปัญหาของเด็กเร่ร่อนจรจัดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สภาพปัญหาของเด็กเร่ร่อนจรจัดนั้นนับว่ามีมาแต่ในอดีตแล้ว เช่นเดียวกับเด็กด้อยโอกาสกลุ่มอื่น ๆ แต่สังคมไทยยังไม่ให้ความสำคัญและคิดว่าเป็นปัญหา จนกระทั่งเด็กกลุ่มนี้ค่อย ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้น ดังเช่นหลักฐานที่กรมประชาสงเคราะห์สรุปไว้คือ¹ ในหลักฐานที่สรุปไม่ได้พูดถึงเด็กเร่ร่อน แต่พูดถึงเด็กกำพร้าว่ามีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้วคือได้ค้นพบศิลาจารึกว่าได้มีการสงเคราะห์เด็กเร่ร่อนตามวัด แล้วมีโรงเรียนทานเด็กกำพร้า แต่ไม่ได้พูดถึงเด็กเร่ร่อน ต่อมาสมัยสุโขทัยก็กล่าวว่าแต่ละปีรัฐให้เงินถึง 10 ซึ่งต่อปีสำหรับรับภาระเด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้า เด็กไร้ที่พึ่งและจากนั้นต่อมาเด็กเร่ร่อนก็นับเป็นปัญหาใหม่ในสังคมและนับวันจะเป็นปัญหาใหญ่ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต ซึ่งความจริงแล้วเด็กเร่ร่อนจรจัดนั้นมีมาเนิ่นนานแล้วแต่มีจำนวนน้อย ซึ่งก่อตัวขึ้นพร้อมกับสังคมที่เริ่มการพัฒนาความเจริญเติบโตแบบตะวันตก ความเจริญที่พัฒนาไปอย่างผิดแผกแตกต่างจากลักษณะสังคมไทยโดยทั่วไป การแลกเปลี่ยนผลผลิตแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็กลับกลายเป็นระบบการแข่งขันค้าขายเอากำไร วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ เชิงขยาย และอยู่รวมกันเป็นเสมือนเครือญาติขนาดใหญ่ก็เริ่มอพยพย้ายถิ่นแยกครอบครัวเป็นลักษณะครอบครัวเชิงเดี่ยวที่มีเพียงพ่อและแม่ คนแก่และเด็ก ๆ แนวนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

¹โครงการบันรึกเพื่อเด็กเร่ร่อน, (อัครสำเนา).

สังคมแห่งชาติก็กลับตอกย้ำแนวการพัฒนาที่เพิ่มความแตกต่างออกไปจากวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยโดยทั่วไปมากยิ่งขึ้น ผลจากการพัฒนาประเทศนำมาซึ่งการแข่งขัน การเอาวัดเอาเปรียบ เกิดกลุ่มผูกขาดและความร่ำรวยความยากจนที่แพร่กระจายไปทั่วและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี ครอบครัวจึงเกิดความแตกร้างกันง่าย และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน จำนวนเด็กเร่ร่อนจะขยายตัวเพิ่มมากขึ้น จากสภาพชีวิตคู่ภายในครอบครัวที่มีความแตกร้างสูงขึ้น จากสภาพความตึงเครียดต่อสภาวะเศรษฐกิจที่บีบรัดอย่างรุนแรงในปัจจุบันและต่อไปในอนาคต แต่การเชื่อมโยงเป็นตรรก เช่นนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ความจริงแล้วสภาวะทางด้านอื่น ๆ เช่นด้านการเมือง ด้านสังคม ก็ยังเป็นส่วนประกอบที่ขมวดเกลียวเข้าหากันยิ่งขึ้นด้วยที่เป็นเหตุให้เกิดการขยายตัวของจำนวนเด็กเร่ร่อน รวมทั้งปัญหาอื่น ๆ ซึ่งต่อมารัฐก็พยายามแก้ไขในเรื่องนี้โดยมีพระราชบัญญัติเด็ก และนักเรียน ในปี 2481 เรื่องนี้ก็มีผลต่อดังกล่าวโดยตรงเหมือนกัน จนกระทั่งมีมาเรื่อย ๆ จนรัฐบอกว่าไม่ไหวแล้ว เด็กมากเหลือเกิน เลยต้องตั้งกรมประชาสงเคราะห์ขึ้นมารับผิดชอบ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กเร่ร่อนในปี 2483 แม้ว่ารัฐบาลจะได้ตั้งหน่วยงานของรัฐขึ้นมา แต่ปัญหาเด็กเร่ร่อนก็ยังมีมาจนทุกวันนี้

สภาพของเด็กเร่ร่อนจริงจกนั้นดังที่ได้กล่าวแล้วว่าก่อนที่จะออกมาเร่ร่อนนั้นก็จะมีสาเหตุที่ทำให้เด็กต้องหนีออกมาจากบ้านกลายเป็นเด็กเร่ร่อนจริงจกก็คือ ภาวะที่บีบคั้นจิตใจของเด็ก เช่น พ่อแม่คู่ค้าเมียหนีทหาร ความอดอยากจากภาวะเศรษฐกิจ พ่อแม่แตกร้างกัน จนกระทั่งจิตใจของเด็กรับภาวะหรือสภาพเหล่านั้นภายในบ้านไม่ได้ ดังเช่นที่ วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์¹ ได้ให้ความเห็นไว้ในเรื่องนี้ว่า "ลักษณะของเด็กเร่ร่อนที่เร่ร่อนตามวิถีชีพของตน นับเป็นกลุ่มเด็กอีกประเภทหนึ่งในสังคมไทยที่จะต้องใส่ใจอย่างจริงจังและต่อเนื่องมากขึ้น ทั้งนี้เพราะเด็กเร่ร่อนลักษณะนี้ ออกเร่ร่อนเพราะปัจจัยผลักดันจากครอบครัวที่ไม่เอื้อต่อการดำรงอยู่ อาทิ ความยากแค้นลำเค็ญภายในครอบครัวทำให้ต้องออกมาจับมือ หรือครอบครัวแตกแยกหย่าร้าง แม่เลี้ยงหรือพ่อเลี้ยงโหดร้าย คำทอ ทูตี่ ล้วนคือปัจจัยสำคัญผลักดันให้เด็ก ๆ ขาดความอบอุ่นและเป็นสุขในครอบครัว กระทั่งต้องหนีออกมาเร่ร่อน

¹วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์, เด็กที่ถูกกลืนในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, 2531) หน้า 65.

จากสภาพทั่วไปของเด็กเร่ร่อน ซึ่งจะกล่าวถึงเด็กเร่ร่อนตามลักษณะตามวิถีชีวิตของตนจะมีสภาพความเป็นอยู่ในการหาเลี้ยงชีพตนเองโดยการเก็บเศษอาหาร เศษเหล็ก ขวด กระจกพลาสติกตามกองขยะหรือถังขยะเพื่อนำมาเป็นอาหารบางส่วน และบางส่วนเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อยังชีพตัวเองให้อยู่รอดไปวันหนึ่ง ๆ เมื่อเวลาค่ำคืนก็นอนหลับตามที่สาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับการสังเกตของเจ้าหน้าที่และนักสังคมสงเคราะห์ของกองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กรมประชาสงเคราะห์¹ ซึ่งออกตรวจตราเด็กเร่ร่อน ได้ตั้งข้อสังเกตว่า แต่เดิมเด็กเร่ร่อนนั้นเพียงแต่หลับนอนในที่สาธารณะไม่เรียนหนังสือหรือเที่ยวเก็บเศษอาหารที่เหลือตามโต๊ะในร้านอาหารในตลาดเท่านั้น ที่ติดยาเสพติดก็มีน้อยถ้ามีก็มีเพียงพวกบูหรี่บ้างเท่านั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา มักจะมีผู้พบว่าเด็กเร่ร่อนจรจัดส่วนใหญ่จะติดสารระเหยทินเนอร์ แลคเกอร์ และกาว 3 เค กันมากขึ้น และแพร่หลายระบาคไปทั่ว ยิ่งไปกว่านั้นยังคิดค้นวิธีทำให้รสชาติของสารระเหยเหล่านี้พัฒนาขึ้นไปอีก โดยใช้ชีวีปรุงอาหารผสมทินเนอร์สุกค้มหรือรับประทานพวกสารระเหยเข้าไปในร่างกายทำให้อวัยวะภายในร่างกายทรุดโทรมถึงตายได้ ซึ่งเมื่อมองในแง่ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แล้ว นับเป็นการสูญเสียอนาคตของประเทศชาติส่วนหนึ่งไปอย่างน่าเสียดาย ซึ่งจากสภาพดังกล่าวของเด็กเร่ร่อนจรจัดนี้ สะท้อนให้เห็นว่าชีวิตของเด็กเร่ร่อนจรจัดนั้นจะหาความสุข ความอบอุ่นในชีวิตยาก และยิ่งชาติที่พักอาศัย ชาติอาหารและแม้กระทั่งสวัสดิภาพของตนเอง ก็จะต้องคอยหลบหนีการจับกุมของเจ้าหน้าที่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์² ที่ว่า ชีวิตของเด็กเร่ร่อนนั้นต้องดำรงตนอยู่ในลักษณะ

1. ไร้ที่พึ่งพิงอาศัยอย่างมีความสุข ในที่ที่มีใช้เพียงไร้ที่ซุกหัวนอนเท่านั้น หากแต่ชาติที่พึ่งพิงทางจิตใจ อันหมายถึงความรัก ความอบอุ่นนั่นเอง
2. ชาติเสียซึ่งพื้นฐานการครองชีวิตในรูปของปัจจัยสี่ ตั้งแต่ที่อยู่อาศัยที่เป็นสุข เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และอาหารประทังชีวิตอย่างเพียงพอต่อการพัฒนาการของร่างกาย
3. ดำรงตนอย่างไร้สวัสดิภาพส่วนบุคคลในสังคม คือหมายถึงความถึงสวัสดิภาพของเสรีภาพส่วนบุคคลที่มีอยู่น้อยนิดเหลือเกิน นั่นคือดำรงอยู่ในความหวาดกลัวตลอดเวลาว่า "จะถูกจับเมื่อถูกพบ"

¹ กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น, "การสังเกตของเจ้าหน้าที่ฝ่ายคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ปี พ.ศ. 2523 - 2530".

² วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์, เด็กที่ถูกลืมในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, 2531), หน้า 75 - 76.

ฉะนั้นชีวิตของเด็กเร่ร่อนจรจัดจึงเป็นชีวิตที่ขาดโอกาสในการได้รับการพัฒนาในทุก ๆ ด้านและยังอยู่อย่างโดดเดี่ยวผจญโลกอย่างไร้อนาคต ชั่วที่ร้ายแรงที่สุดก็คือ "มีโอกาเสี่ยงต่อการกระทำผิด"

ปัจจุบันเด็กเร่ร่อนจรจัดกำลังกลายเป็นปัญหาสังคมที่ได้รับการเอาใจใส่อย่างมาก ในขณะนี้ เพราะได้เกิดกลุ่มนักสังคมสงเคราะห์แอบแฝง ก็เป็นชาวต่างประเทศที่มาทดลองเด็กและใช้เด็กเป็นทาสรับความสุขจากการกล่าวของอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ สมศรี กันธมาลา¹ ถึง "ชีวิตเบื้องหลังของเด็กเร่ร่อน" ว่า ปัญหาที่น่ากลัวสำหรับเมืองไทยขณะนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเด็ก เพราะเด็กคืออนาคตของชาติ เด็กที่เข้ามาอยู่สถานสงเคราะห์ มีตั้งแต่แรกเกิด ถูกทอดทิ้งตามโรงพยาบาล ตามที่สาธารณะ วันหนึ่งประมาณ 5 คน จึงเกิดสถานสงเคราะห์เด็กถึง 25 แห่ง เด็กบางคนเกิดมาพิการทางสมอง บางคนถูกทารุณกรรมจากครอบครัว เด็กพวกนี้เกิดมาเพื่อใช้กรรม แต่ยังไม่น่าห่วงเท่าเด็กเร่ร่อนจรจัดที่ร่างกายดี แต่ไม่มีบ้านอยู่ต้องเร่ร่อนไปตามที่ต่าง ๆ จึงเป็นหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์ต้องรับเด็กพวกนี้มาเลี้ยง เด็กเร่ร่อนมีทั้งเด็กผู้หญิงและผู้ชายที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี เด็กผู้หญิงบางรายกรีดเนื้อตัวเอง เพราะคิดยาเสพติด เด็กที่จับเข้ามาเดี๋ยวนี้ส่วนใหญ่ติดสารไอระเหย 80 เปอร์เซ็นต์ พวกนี้มีความกระหายอยากเห็นเลือด แต่สำหรับเด็กผู้ชายที่สถานสงเคราะห์ระยอง กำลังน่ากลัวมากขณะนี้คือโรคเอดส์ มีตัวอย่างเด็กผู้ชายคนหนึ่งที่มีการตรวจพบเลือดบวกของโรคเอดส์ แสดงออกทางสีหน้าเป็นสีเหลือง ทางกรมประชาสงเคราะห์เกรงว่าเด็กจะติดมาก จึงแยกเด็กอยู่ต่างหาก โดยให้เหตุผลว่าเด็กเป็นโรคไวรัสบี เมื่อสอบถามความเป็นมาของเด็กได้ความว่า ครอบครัวเกิดความแตกแยก และสงสัยว่าพ่อจะค้ายาเสพติด เพราะเด็กได้รับยาเสพติดจากเพื่อนพ่อ และพี่น้องผู้หญิงก็ค้าประเวณี ปัญหาที่น่าห่วงในขณะนี้คือ "ไอ้ตัว" หรือโสเภณีชายของแหล่งท่องเที่ยวเมืองพัทยาที่ผุดขึ้นราวดอกเห็ด ตามบาร์เกย์ และบาร์ต่าง ๆ เด็กพวกนี้จะขายตัวและคิดยาเสพติดไม่ยอมประกอบอาชีพอย่างอื่น

¹ อธิบดีสมศรีเปิดมุมมองชีวิตเบื้องหลังเด็กเร่ร่อนที่น่าจับตามอง, "ไทยรัฐ (3 กุมภาพันธ์

นางสมศรี กัณฐมาลา กล่าวถึงปัญหาที่กำลังเกิดกับเด็กเร่ร่อนในขณะนี้ว่า มีนักบุญชาวต่างประเทศเปิดสถานสงเคราะห์รับเลี้ยงเด็ก ให้ความอบอุ่น จนเด็กเกิดความไว้น้ำใจแล้วพาเด็กไปขายตัว โดยเฉพาะเด็กผู้ชายให้ไปบำเรอเพศเดียวกันเป็นเด็กอายุตั้งแต่ 12-15 ปี ที่บ้านแตกสาแหรกขาด เมื่อถูกตำรวจจับหลายแก๊ง เด็กกลับปิดปากเงียบไม่ยอมให้การ เพราะพวกนี้เขาให้การเลี้ยงดูดี ให้ทั้งเงินและที่อยู่อาศัย เด็กจึงเกิดความคิดว่าไม่สามารถหาที่สบายแบบไหนได้เท่านี้ และที่น่ากลัวอีกแก๊งหนึ่งคือ แก๊งขอทานที่มีคนไปรับพวกชาวเขา ตามจังหวัดต่าง ๆ มาปล่อยตามจุดขอทาน ตกเย็นก็มารับกลับแบ่งรายได้กันแต่ทางกรมประชาสงเคราะห์ไม่สามารถจับได้ เพราะพวกนี้ชอบอ้างเหตุผล บางคนบอกว่าเดินทางมาจากต่างจังหวัดนอนอยู่ดี ๆ ก็มีคนหยอกเหรียญลงในขันให้เอง

จะเห็นว่าสาเหตุใหญ่ที่ทำให้เกิดปัญหาเด็กเร่ร่อนนั้นก็คือ พื้นฐานและสิ่งแวดล้อมของชีวิตครอบครัวคือ พ่อแม่ของเด็กที่เป็นตัวแปรสำคัญในการดำเนินชีวิตของเด็กเร่ร่อนจรจัดตั้งเช่นที่ รองศาสตราจารย์ ดร.โสภา ชูพิกุลชัย¹ กล่าวไว้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาความพร้อม และพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กเป็นแหล่งแรกที่ปลูกฝังนิสัย ค่านิยม ความเชื่อมั่น และทัศนคติให้กับเด็ก นักจิตวิทยาหลายท่านพยายามศึกษาค้นคว้าเน้นหนักในเรื่องครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแรกของทุกชีวิต เป็นเป้าหมายที่สำคัญ ในการที่จะประคับประคองชีวิตตั้งแต่แรกเริ่มให้เป็นไปตามครรลองของสังคมและเติบโตขึ้นอย่าง มีประสิทธิภาพ เพราะครอบครัวเป็นแหล่งแรกที่สำคัญที่ให้กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมแก่เด็ก ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันส่วนใหญ่จะมีผลมาจากครอบครัว คือพ่อแม่ของเด็กนั่นเอง ดังที่ วันเพ็ญ บุญประกอบ และศศิธร ไพฑูริกุล² กล่าวว่า ในบรรดาสีงแวดล้อมทั้งหมด ครอบครัวเป็นศูนย์กลางสำคัญในการที่จะมีบทบาทช่วยเหลือเด็กและส่งเสริมหรือแก้ไขสนับสนุนให้เด็กพัฒนาต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นระยะเวลายาวนาน 20 - 25 ปี พ่อแม่เป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่งต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก สาเหตุดังกล่าวจึงมีผลทำให้เด็กต้องออกมาเร่ร่อน โดยทนกับสภาพกดดันภายในครอบครัวไม่ไหวเด็กจึงเกิดการแสวงหา

¹โสภา ชูพิกุลชัย, "ครอบครัวนั้นสำคัญไฉน," สานสัมพันธ์ 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2532) : 27.

²วันเพ็ญ บุญประกอบ และศศิธร ไพฑูริกุล, "บทบาทของครอบครัวในการพัฒนาเด็กและเยาวชน," สานสัมพันธ์ 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2532) : 32.

ความสบายใจ ความมีอิสระ จากการถูกบีบบังคับ โดยหารู้ไม่ว่าผลเสียอันยิ่งใหญ่คือการขาดโอกาสทางการศึกษา เพราะเมื่อออกมาเร่ร่อนแล้ว โอกาสที่จะได้รับการศึกษาก็หมดไป

สรุปแล้ว สภาพและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเด็กเร่ร่อนจรจัดนั้น ผลสุดท้ายของชีวิตก็คือการขาดโอกาสทางการศึกษาที่จะได้เล่าเรียนตามวัยหรือการได้รับการศึกษาภาคบังคับ ตามกฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งถ้าในอนาคตจำนวนของเด็กเร่ร่อนจรจัดไม่มีการลดลงจะด้วยสาเหตุใดก็ตาม ความหวังที่จะพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมนั้นก็คงเป็นคำพูดอันสวยหรูหรือเพื่อฝันเท่านั้น เพราะบ้านเมืองจะเจริญไปได้ได้อย่างไร ถ้ายังไม่มี การแก้ปัญหาในเรื่องเด็กเร่ร่อนจรจัดที่ยังดำเนินชีวิตอยู่ตามถนน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพพจน์ในประเทศของเราว่ามีปัญหาอะไรอยู่บ้าง ซึ่งถ้าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่รีบช่วยกันแก้ไขแล้ว ต่อไปในเรื่องของปัญหาเด็กเร่ร่อนจรจัดนี้ก็จะ เป็นปัญหาต่อสังคมและประเทศมากขึ้นทุกวัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนจรจัด

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กด้วยโอกาสทางการศึกษาในเรื่องของเด็กเร่ร่อนจรจัดนี้ ผู้ศึกษาได้รวบรวมงานวิจัยที่มีผู้สนใจศึกษาไว้ดังนี้

ในเรื่องของสถิติการสำรวจจำนวนเด็กเร่ร่อนในเขตกรุงเทพมหานครนั้น กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น¹ ได้รวบรวมไว้ว่า ในปีงบประมาณ 2528 ตรวจตราพบเด็กเร่ร่อนขอทาน 183 คน ปี 2529 พบเด็ก 207 คน และปี 2530 พบเด็ก 269 คน และจากการสังเกตของเจ้าหน้าที่และนักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนพบว่าเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมของการขอทานควบคู่ไปกับการเร่ร่อนด้วย และจากสถิติของกองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน ซึ่งสำรวจในปี 2521 พบเด็กเร่ร่อนขอทานในเขตกรุงเทพมหานครจำนวน 1,403 คน และจากงานวิจัยของสุนันทา เสียงไทยและคณะ² ที่ทำการศึกษาค้นคว้าเด็กเร่ร่อนจำนวน 175 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มเด็กที่เร่ร่อนตามที่สาธารณะ 128 คน และกลุ่มเด็กเร่ร่อนในสถานสงเคราะห์ 47 คน พบว่าขณะที่เร่ร่อนเด็กส่วนใหญ่จะหารายได้ด้วยการขอทาน (64.6 %) และมีบางส่วน 18.3 % รับจ้างเพื่อยังชีพ เด็กจะนำเงินที่หามาได้ไปซื้ออาหารและขนม จากการศึกษาพบว่าเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเด็กชาย (96 %) ระดับการศึกษาต่ำเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 4 (64.6 %) และมักไม่ชอบเรียนหนังสือ ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 - 4 คน (28 %) กลุ่มละ 2 - 3 คน (24 %) จากการศึกษาถึงแนวโน้มในการกระทำผิดของเยาวชนของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติในปี 2527 ซึ่งการสำรวจข้อมูลในช่วงระหว่าง 2521 - 2524 พบว่าเยาวชนเร่ร่อนจะกระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินมากที่สุด และเยาวชนที่มีการศึกษาคำจะกระทำผิดมากที่สุดคือ ประมาณร้อยละ 60 ที่มีการศึกษาไม่เกินประถม 4 จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าเด็กเร่ร่อนมักมีการศึกษาคำต้องเลี้ยงชีพด้วยตนเอง เด็กเหล่านี้โอกาสที่จะถูกผลักดันและชักจูงให้กระทำความผิดได้สูง โดยเฉพาะ ความผิดที่เกี่ยวกับ

¹ กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น, "สถิติผลการดำเนินงานของฝ่ายคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ปี 2531"

² สุนันทา เสียงไทย และคณะ, "เด็กและเยาวชนเร่ร่อนจรจัด: สภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางแก้ไข," (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็กและสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2531) หน้า 28

ทรัพย์สิน และจากการจัดกิจกรรมการศึกษาแก่กลุ่มเด็ก และเยาวชนเร่ร่อนของอาสาสมัครโครงการเพื่อเด็กและเยาวชนเร่ร่อน ของสภาเยาวชนคาทอลิกแห่งประเทศไทย¹ พบว่า เด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่นิยมสูทคคมสารระเหยประเภทหินเนอร์ แลคเกอร์ ซึ่งมีฤทธิ์ทำลายประสาทและร่างกายเพื่อบรรเทาปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ทางร่างกายและจิตใจของเด็ก ได้แก่ การหิวโหย การขาดความรักความอบอุ่น อันเนื่องมาจากมีปัญหาด้านสภาพครอบครัว ซึ่งจากผลการวิจัยเอง วันเพ็ญ บุญประกอบ และศศิธร ไพฑูริกุล² ศึกษาครอบครัวของเด็กที่มีปัญหา 100 รายในปี พ.ศ. 2531 พบว่า ครอบครัวไม่สงบสุขสูงที่สุดคือ 26 ราย และเด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรม มักจะมาจากครอบครัวที่มีความมาดหมาง ไม่ลงรอยกัน ทะเลาะกันเป็นประจำ และมีความไม่สงบสุข

มองโดยภาพรวมแล้วสภาพและปัญหาที่ต้อโอกาสทางการศึกษาที่เกิดขึ้นกับเด็กเร่ร่อนจรจัดนั้น จัดว่าเป็นภาวะที่รุนแรง ทุกข์ยาก เพราะเด็กกลุ่มนี้ไทยจะต้องคอยหาเงิน และอาหาร เพื่อมาประทังชีวิต และยังจะต้องคอยหลบหลีกเจ้าหน้าที่ ที่จะต้องคอยจับเด็กเร่ร่อนเหล่านี้ เข้าในสถานสงเคราะห์ ฉะนั้นการที่เด็กกลุ่มนี้จะมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษานั้นจึงยาก เพราะสภาพชีวิตที่ต้องเร่ร่อนไปตามที่ต่าง ๆ แต่ตามความเห็นของผู้ศึกษานั้น เห็นว่าเด็กกลุ่มนี้จะเลิกเป็นเด็กเร่ร่อนเมื่อใดก็ได้ เพราะมีทางเลือกคือ กลับเข้าบ้านไปหาผู้ปกครอง และดำเนินชีวิตไปตามปกติได้ เด็กกลุ่มนี้จึงจัดว่าเป็นเด็กที่อยู่กึ่งกลางระหว่าง ความดีกับความไม่ดี คือเด็กจะมีตัวเลือกจะหันไปในทางใดก็ได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹สภาเยาวชนคาทอลิกแห่งประเทศไทย, "ปัญหาของเด็กและเยาวชนเร่ร่อนจรจัด," สรุปผลการดำเนินงานในระยะ 2 ปี สิงหาคม 2528 - กรกฎาคม 2530, หน้า 1 - 2 (อัครสำเนา)

²วันเพ็ญ บุญประกอบ และศศิธร ไพฑูริกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

จากที่ได้กล่าวถึงสภาพและปัญหาของเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา 3 กลุ่ม มาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าเด็กทั้ง 3 กลุ่มคือเด็กในชุมชนแออัด เด็กถูกคนงานกรรมกรก่อสร้าง และเด็กเร่ร่อนจรจัดนั้น จะมีสาเหตุของความด้อยโอกาสทางการศึกษาที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งก็คือ ความยากจนที่เป็นตัวบังคับทำให้เด็กเหล่านี้ต้องขาดโอกาสทางการศึกษาในภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาไปอย่างหมดโอกาสจริง ๆ แต่ก็ยังมีความพยายามในบางหน่วยงานภายในประเทศ ทั้งที่เป็นหน่วยงานขององค์กรภาครัฐและเอกชน ที่ได้มีบทบาทดำเนินงานที่จะพยายามลดความด้อยโอกาสทางการศึกษาของเด็กเหล่านี้ ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวจัดเป็นองค์กรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับในด้านสังคมสงเคราะห์หรือให้สวัสดิการทางสังคม

ตอนที่ 3 ประเภทขององค์การสวัสดิการทางสังคม

องค์การที่ให้บริการเพื่อลดความด้อยโอกาสทางการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ องค์การภาครัฐ ซึ่งงานที่ให้บริการส่วนใหญ่เป็นงานด้านการประชาสัมพันธ์ และองค์การภาคเอกชนหรือองค์การอาสาสมัคร มูลนิธิและสมาคมต่าง ๆ

องค์การภาครัฐที่ให้ความช่วยเหลือในด้านการแก้ปัญหาความด้อยโอกาสทางการศึกษามีดังนี้คือ

1. กองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานภาครัฐบาลที่มีหน้าที่ในการจัดและส่งเสริมการศึกษาพิเศษและการศึกษาสงเคราะห์ ในการดำเนินการดังกล่าวกองการศึกษาพิเศษได้จัดตั้งโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ขึ้น จัดโครงการเรียนร่วม ในโรงเรียนปกติทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยร่วมมือกับสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาและมัธยมศึกษา และกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา นอกจากนี้ยังร่วมงานกับหน่วยราชการอื่นและองค์การหรือมูลนิธิที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาพิเศษหรือการศึกษาสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา

2. กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานระดับองค์การในการป้องกันแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนเร่ร่อนหรือระบบแห่งปัญหา โดยมีหน้าที่รับผิดชอบในการสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กอายุแรกเกิดถึง 18 ปี โดยการ

ให้การอุปการะเลี้ยงดูในสถานสงเคราะห์ ให้การศึกษาด้านสามัญและฝีมือวิชาชีพ แก้ไขปัญหาความ
ประพาศติ ปัญหาครอบครัวแก่เด็กกำพร้า อนาคตา ยากจน ชาคแคลน ถูกทอดทิ้ง เร่ร่อนไร้ที่พึ่งโดย
ดำเนินการให้การบริการตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ภายใต้ว
บทกฎหมาย โดยได้รับเงินงบประมาณแผ่นดินสนับสนุนในการดำเนินงาน

องค์การสวัสดิการทางสังคมภาคเอกชน

องค์การสวัสดิการสังคมภาคเอกชน เป็นองค์การซึ่งจัดตั้งโดยกลุ่มบุคคล ที่มีความสนใจ
ตั้งใจที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือบุคคลบางกลุ่มในสังคมที่ด้อยโอกาส หรือประสบ
ปัญหาให้ได้รับสวัสดิการและมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยไม่หวังผลกำไรตอบแทน เช่นเดียวกับ
องค์การสวัสดิการสังคมภาครัฐ เนื่องจากองค์การภาคเอกชนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะได้รับ เงินสนับสนุน
การดำเนินการโดยการรับบริจาค องค์การสวัสดิการสังคมภาคเอกชนมีทั้งองค์การแบบอาสาสมัคร
ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐส่วนหนึ่งและจากการบริจาคส่วนหนึ่ง

แนวความคิดของการจัดองค์การสวัสดิการสังคมภาคเอกชนในรายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับ
สภาพและปัญหาสังคม : ความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนในการจัดการกับปัญหาของคณะกรรมการ
การส่งเสริมและพัฒนาางานสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ¹ ได้กล่าวถึงแนวความคิด ของการจัดตั้ง
องค์การสวัสดิการสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการรวมกลุ่มบุคคลผู้ประสงค์จะบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม
โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องผลประโยชน์แก่ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม หรือเกิดจากการรวมตัวของ
กลุ่มนักวิชาชีพ และกลุ่มองค์กรที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เพื่อให้เกิดอำนาจการต่อรองและการ
สานประโยชน์ ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพและมีความคล่องตัวในด้านการบริหารงาน เพื่อให้
การดำเนินงานรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ กิจกรรมที่กระทำส่วนใหญ่เป็นการทำงาน เพื่อมนุษย
ธรรมในสังคม เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลมนุษย์ตามหลักปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ขององค์การ

¹คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาางานสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ, รายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับ
สภาพและปัญหาสังคม : ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการจัดการกับปัญหา (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, 2527) หน้า 77 - 78.

สหประชาชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ เอ็ดการ์ ชาย¹ (Edgar Schein) ที่กล่าวว่า การจัดตั้งองค์การคือ ความพยายามรวมกันเพื่อบริการสังคม ดังนั้นกิจกรรมขององค์การ จึงออกมา ในลักษณะการบำเพ็ญประโยชน์ การบรรเทาสาธารณภัย การให้วัสดุสิ่งของและเงิน การช่วยให้ ความรู้ด้วยการจัดฝึกอบรม การพาไปทัศนศึกษาหรือการให้ทุนการศึกษา และ ต้องใช้วิธีการจัดการ มีการกำหนดความรู้ที่ควรมีในการปฏิบัติงาน มีเป้าหมายและขั้นตอนการทำงานที่ชัดเจน แนวคิดเหล่านี้แปลมาสู่การให้บริการสังคมด้านต่าง ๆ แก่บุคคล ครอบครัวและชุมชน โดยการปลูก จิตสำนึกของชุมชนให้ เข้ามามีส่วนร่วมและจัดการกับปัญหาในสังคม ซึ่งหากจะมองถึงสภาพสังคมไทย ซึ่งมีการเติบโตและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ชาคความต่อเนื่องในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหา สังคมที่สลับซับซ้อนแล้ว กลุ่มบุคคลหรือองค์การที่มีจิตสำนึกและศรัทธาอันแรงกล้า มีอุดมการณ์สูงใน ด้านความคิดก็จะพยายามชักนำผู้นำกลุ่มในการจัดทำลัทธิและกำลังคนเพื่อนำไปพัฒนากิจกรรม ซึ่งมุ่งเน้นต่อการสนองตอบความต้องการของบุคคล กลุ่ม ชุมชนผู้ด้อยโอกาส และปัญหาดังกล่าวใน สังคมให้ได้รับการบริการอย่างทั่วถึง เพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งหากความพยายาม ของกลุ่มสำเร็จผลในขั้นต้น การปฏิบัติก็จะค่อย ๆ ขยายวงกว้างออกไป เพื่อให้การปฏิบัติการณ์ ก้าวไปถึงขั้นที่สามารถจัดตั้งเป็นโครงการหรือหน่วยงานใหม่ขึ้นได้

ในด้านการจัดองค์การของหน่วยงานสวัสดิการทางสังคมภาคเอกชนนี้ ยุกา วงศ์ไชย² ได้ให้ความเห็นว่า โครงสร้างขององค์การสังคมสงเคราะห์เอกชน จะต้องมีการระบับกำหนด นโยบาย เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานใหม่แก่ฝ่ายบริหารซึ่งส่วนใหญ่จะมีการจัดรูปแบบการให้ บริการอย่างง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตอง ดังนั้นหากจะวิเคราะห์ตามแนวทฤษฎีแห่งระบบแล้ว จะเห็นว่า ระบบดำเนินการขององค์กรภาคเอกชน คณะกรรมการจะเป็นส่วนสำคัญของโครงสร้างเพื่อประโยชน์ ในการให้บริการ และเพื่อเป็นการสร้างและแสวงหาแหล่งทรัพยากรทั้งในด้านกำลังคน เงิน วัสดุ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

² ยุกา วงศ์ไชย, การบริหารองค์การสังคมสงเคราะห์ (กรุงเทพมหานคร : สารศึกษา การพิมพ์, 2524), หน้า 53.

อุปกรณ์ ความช่วยเหลือร่วมมือเพื่อการให้บริการแก่ระบบผู้รับบริการ ซึ่งหมายถึงกลุ่มเด็กผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงบุคลากรผู้ปฏิบัติงานขององค์กร (ระบบผู้ให้บริการ) ที่จะต้องมีความกระฉับกระเฉงเอาจริงเอาจัง อุทิศทุ่มเทตัวเองให้งานอย่างสม่ำเสมอเพื่อบรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากการจัดตั้งองค์กรในระยะเริ่มแรก บุคลากรส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัคร จึงอาจจะยังขาดบุคลากรผู้ให้ความรู้ในระดับความรู้ด้านเทคนิคและรูปแบบการให้บริการแก่เด็กและเยาวชน ตามหลักการกระบวนการและวิธีการทางสังคมสงเคราะห์ ซึ่งในเรื่องนี้ สุเทพ เชาวลิ¹ ให้ความเห็นว่าบุคลากรขององค์กรสวัสดิการสังคมภาคเอกชนยังขาดผู้ที่มีความรู้ทางด้านวิชาชีพต่าง ๆ ได้แก่ จิตแพทย์จิตวิทยาสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ จึงควรที่หน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐบาลจำเป็นต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนหน่วยงานภาคเอกชน เพื่อให้การดำเนินงานให้บริการสังคมขยายตัวไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากองค์กรสวัสดิการสังคมทั้งฝ่ายรัฐบาลและเอกชนต่างก็ทำหน้าที่ในการป้องกัน แก้ไขและพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นทรัพยากรบุคคลอันมีค่าของสังคม และของประเทศชาติ และจากสถิติในปีการศึกษา 2526 จากผลการดำเนินงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในระยะแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 - 2529² นั้นระบุไว้ว่า "ธุรกิจเอกชนบางส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการจัดการศึกษา เช่นในปี 2526 เอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ร้อยละ 39 ของการศึกษาระดับนี้ ประถมศึกษาร้อยละ 9 มัธยมศึกษา ร้อยละ 17 มัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ ร้อยละ 11 มัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพ ร้อยละ 50 และอุดมศึกษาร้อยละ 29 ส่วนการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้านอื่น ๆ นั้น ธุรกิจเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย

¹สุเทพ เชาวลิ, สวัสดิการสังคม (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรินท์ เซสส์, 2527), หน้า 27.

²แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530 - 2534 หน้า 22.

แต่ไม่มากนัก" และในด้านองค์กรเอกชนนี้ ทินกร กฤษเจริญ¹ ได้ให้ความเห็นว่า

องค์กรเอกชน หน่วยงานที่ทำงานด้านเด็ก มีการดำเนินงานในหลายรูปแบบ เช่นการส่งเสริมพัฒนาเด็กทั่ว ๆ ไปแบบผสมผสาน และองค์กรหน่วยงานที่มุ่งเน้นแก้ปัญหาและส่งเสริมเด็กในแต่ละด้าน และเข้าถึงกลุ่มคนในระดับเจาะลึกมากกว่าหน่วยงานของรัฐก็จะเป็นอีกส่วนหนึ่งที่จะส่งเสริมสิทธิเด็กได้ตามแต่ละด้านที่องค์กรหรือหน่วยงานนั้นดำเนินงานอยู่ ซึ่งองค์กรหรือหน่วยงานของเอกชนก็จะสามารถที่จะดำเนินงานด้านการประชาสัมพันธ์ การให้การศึกษาแก่ประชาชน ในเรื่องสิทธิเด็ก และควรที่จะต้องประสานงานและร่วมงานกับหน่วยงานเอกชนด้วยกัน เพื่อส่งเสริมสิทธิเด็กได้อย่างครบในทุกด้าน เนื่องด้วยมีความจำกัดในด้านกำลังที่ไม่สามารถทำงานอย่างครบวงจรคือในทุกด้าน และมีความจำกัดในด้านจำนวนของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งย่อมที่ควรจะต้องประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ รวมทั้งร่วมงานในบางด้านในระหว่างองค์กรเอกชนด้วยกัน เพื่อส่งผลต่อการดำเนินงานเพื่อพัฒนาเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

องค์กรภาคเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือในด้านการแก้ปัญหาความค้อยโอกาสทางการศึกษา

1. สมาคมศูนย์กลางเทวา เป็นองค์กรภาคเอกชนที่ปฏิบัติการเพื่อให้การส่งเสริมและพัฒนาแก่บุคคลที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัด เสื่อมโทรม ที่มีกายภาพแวดล้อมที่ชำรุดทรุดโทรม ที่เป็นอันตรายแก่สุขภาพอนามัย ความปลอดภัย สวัสดิภาพของผู้ที่อยู่อาศัย มีปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะปัจจัยเอกในการผลักดันให้ต้องผลัดกับสิ่งเหล่านี้ สืบเนื่องมาจากการค้อยการศึกษา ค้อยโอกาสต่าง ๆ
2. มูลนิธิดวงประทีป เป็นหน่วยงานภาคเอกชนที่ปฏิบัติงานเพื่อช่วยลดความค้อยโอกาสทางการศึกษา โดยจัดกิจกรรมพัฒนาคนสลับแบบครบวงจรและอย่างต่อเนื่องอย่างมีระบบ
3. มูลนิธิเด็ก หน่วยงานภาคเอกชนที่จัดโครงการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือเด็กที่ตกอยู่ในความทุกข์ยากและถูกทอดทิ้ง ให้มีโอกาสพัฒนาอย่างสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ และดำเนิน

¹ทินกร กฤษเจริญ, "เด็ก: สิทธิ ปฏิญญา ถึงอนุสัญญา," สานสัมพันธ์ 3 (ตุลาคม - ธันวาคม 2531) : 31.

การจัดการศึกษา โดยพิจารณาว่าเด็กเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม

4. ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาบุคคล หน่วยงานเอกชนที่ปฏิบัติงานทางด้านช่วยลดความค้อยโอกาสทางการศึกษาของเด็กในชุมชนแออัด โดยมีการเลี้ยงเด็กกลางวันในศูนย์ก่อนวัยเรียน และระดับประถม และให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่ยากจน

5. มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย หน่วยงานเอกชนที่ลดความค้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งเสื่อมโทรมในเมือง และส่งเสริมเยาวชนชายหญิงให้มีอาชีพ

6. ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน เป็นหน่วยงานเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือเด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง โดยรับผิดชอบดูแลเด็กและสอนหนังสือลูกกรรมกรก่อสร้างเพื่อลดความค้อยโอกาสทางการศึกษา

7. มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก เป็นหน่วยงานภาคเอกชนที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในด้านการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กและด้านการศึกษา รวมทั้งส่งเสริมพัฒนาการทางจริยธรรม และมีการฝึกพื้นฐานทางอาชีพ

8. มูลนิธิโกมล คีมทอง หน่วยงานเอกชนที่ช่วยลดความค้อยโอกาสทางการศึกษาของเด็กเร่ร่อนจรจัด โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานคือ เพื่อให้เด็กได้รับความรัก ความอบอุ่น มีความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจ และให้ความช่วยเหลือทางด้านสุขภาพ อนามัย มีการจัดกิจกรรมที่แสดงออกในเรื่องของการฝึกทักษะ ให้ความรู้ในเรื่องการปฏิบัติงานอาชีพต่าง ๆ ที่หลากหลาย

9. สภาเยาวชนคารอลิค เป็นหน่วยงานภาคเอกชนที่ให้การช่วยเหลือและเสริมสร้างให้เด็กและเยาวชนเร่ร่อนจรจัดได้มีโอกาสแสวงหาและเลือกทางออกที่เหมาะสมสำหรับชีวิตในปัจจุบันและอนาคตอย่างต่อเนื่อง

สรุปแล้วไม่ว่าองค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชนก็ตาม ก็เป็นองค์กรของสังคม ของประเทศที่มีความพยายามและมีกำลังพอที่จะยื่นมือเข้าช่วยเหลือเด็กค้อยโอกาสทางการศึกษาทุกกลุ่ม ไม่ได้จำกัดเฉพาะที่ผู้ศึกษาเพียง 3 กลุ่มเท่านั้น และผู้ศึกษาคิดว่าการดำเนินงานหรือบทบาท ที่องค์กรเหล่านี้ได้ปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งที่น่าศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์ว่าเหตุใดจึงประสบผลสำเร็จและมีสาเหตุ

ใดที่ทำให้เกิดความล้มเหลวในการปฏิบัติงาน มีปัญหา อุปสรรคอย่างไรที่เป็นตัวการทำให้หน่วยงานที่มีบทบาทที่จะพยายามลดความค้ำอญโอกาสทางการศึกษาเหล่านี้ ปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย ฉะนั้นผู้ศึกษาจึงจะได้รายงานผลที่ได้ศึกษาจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในเรื่องของบทบาท การดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรค และการเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาความค้ำอญโอกาสทางการ ศึกษา เพื่อรายงานผลในบทที่ 4 ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย